

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

4717

Malpa
1853

Ք Լ Ո Ւ Խ

39

Ե Կ Ե Ղ, Ե Ց Ի Ո Յ

ԿԱՄ

ՀՌՈՎՄԱՅՐ Ե ԿԵՂԵՑԻՒՆ
ՊԱՀԱՆՋՄՈՒՆՔՆԵՐԸ

Ե- Քրիստոս Քլո-ի Ե Եկեղեց-ոյ :

Եփես . Է . 23 :

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

2001

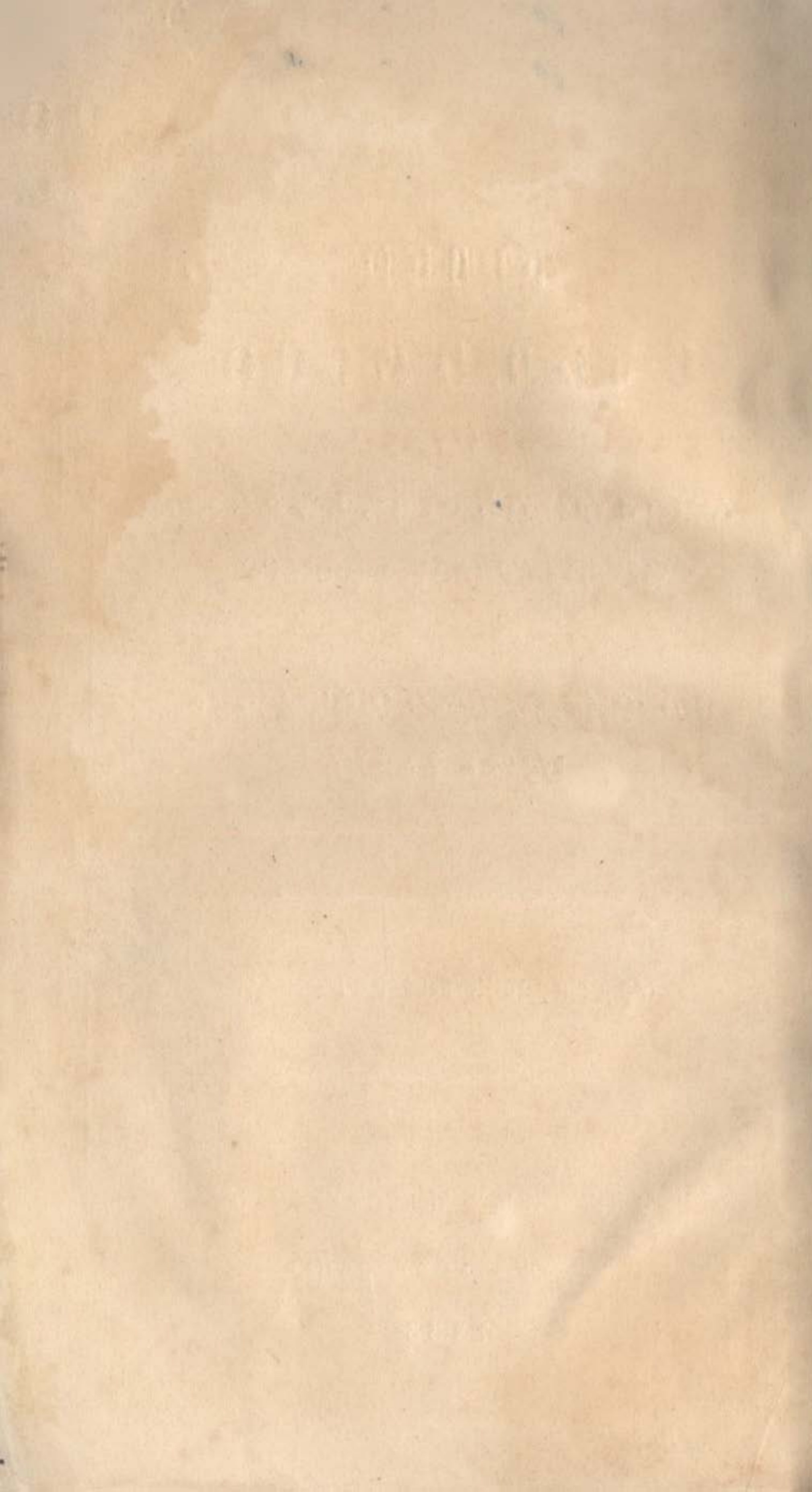
ԿՈՍՏԵՆՒՆՈՒՊՈԼԻՍ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Ա . Պ . ՉԸՐՉԻԼԻ

1853

282

9-64

282

9-64

Ք Լ Ո Ւ Խ

Ե Կ Ե Պ, Ե Յ Ի Ո Յ

ԿԱՄ

ՀՌՈՎՄԱՅԻ Ե ԿԵՂԵՑԻՒՆ

ՊԱՀԱՆՋՄՈՒՆՔՆԵՐԸ

Ե- Քրիստոս Ղլո-ի և Եկեղեց-ոյ :

Եփեսո . Է . 23 :

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՌՍՏԵՆԻՆՈՒՊՈԼԻՍ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Ա . Գ . ՉԸՐՉԻԼԻ

1853

1978

Ученый труды

В. И. Ленин

О Ленине

Ленин и современность

Москва

Библиотека

1978

1978

39122-67

Եմէնուն յայտնի է՝ որ Հռովմայի Պապը իրեն
 համար կ'ըսէ՝ թէ ինքը տիեզերական եպիսկոպոս ,
 բոլոր եկեղեցիներուն գլուխ , ու աշխարհքին մէջ
 Քրիստոսի փոխանորդն է , որուն բոլոր մարդիկ
 ինչպէս որ Քրիստոսին կը նազանդին անանկ ալ ի-
 րեն նազանդութիւն ցուցնելու կապուած են : Ե-
 սոնք շատ բարձր խնդիրներ կամ պահանջմունքներ
 են որ իրեն կը սեփականէ . ու թէ որ ճշմարիտ
 են՝ շատ հարկաւոր է որ բոլոր աշխարհք գիտնայ
 անոնց ճշմարտութիւնը : Եսոնք բարձր պահանջ-
 մունքներ են ասանկ մէկ մահկանացու մարդու մը
 ընելու , ու մենք իրաւունք ունինք անոնց ճշմարիտ
 ըլլալուն վրայ խիստ յայտնի վկայութիւն փնտռել :
 Միայն մէկ մարդու մը իրեն համար զըուցածը ,
 այսինքն՝ Աս աշխարհքին մէջը Քրիստոսի փոխա-
 նորդն եմ ըսելը , բաւական չէ մեզ հաճեցընելու :
 Մենք աղէկ գիտենք՝ որ աշխարհքիս մէջ խաբէ-
 ութենէն ՚ի զատ ուրիշ հասարակ բան չկայ , ու
 մարդիկ միշտ ինչ որ չեն՝ ան ենք կ'ըսեն : Ասե-
 գիտենք որ մեր Փրկիչը ու առաքեալները մեզ սուտ
 քրիստոսներու՝ սուտ մարգարէներու՝ և սուտ վար-
 դապետներու դէմ զգուշացուցին . ու յայտնի ը-
 սին որ մենք ամէն հոգիի չհաւատանք , հապաքըն-
 նենք ան հոգիները ու նայինք թէ արդեօք անոնք
 Եստուծո՞ւն են :

52427 - 4. 1.

Թէ որ ամէն Ես Քրիստոսի անունովը եկած եմ ըսողներուն հաւատալու ըլլանք, պէտք է գրեթէ բոլոր խաբերաններուն ու հերետիկոսներուն հաւատալ: Եմենեին պարտականութիւն չունինք մենք ասանկ մէկ բանի մը մէջ մէկ մարդու մը լոկ խօսքը ընդունել. մեր իրաւունքը ու պարտքը ան է որ անոր վկայութիւնները փնտռենք: Պապը մեզի կու գայ ու կը պահանջէ որ ընդունենք՝ թէ ինքը երկրի վրայ Քրիստոսի փոխանորդն է: Ես իր պահանջմանը ճշմարիտ ըլլալուն հաւատալէն առաջ, մեզի հարկաւոր է անոր վկայութիւնները փորձել ու քննել: Երդեօք աս պահանջմանը ճշմարիտ պատճառները ի՞նչ են: Քանզի թէ որ ինքը չկըրնայ յայտնի ցուցնել որ ասանկ զօրութիւն մը իրեն տրուած է, ան ատենը խաբերայ ու մոլորեցուցիչ մէկի մը պէս պէտք է մերժել զինքը. ու անոր սպառնալիքներէն կամ բանադրանքներէն ամենեին վախնալու բան մը չունինք: Մեզի դէմ շատ երկիւղալի բաներ կրնայ զրուցել, ու Չեզ ամէնքդ ալ դժոխքը կը խրկեմ ըսելով՝ կրնայ սպառնալիք ընել, բայց տակաւին ինքը մեզի պէս տկար ու անզօր մէկն է. ու ան սպառնալիքներն ալ շունչ մը առնելու չափ հովէն աւելի ծանրութիւն չունին:

Աւրեմն ան իրեն սեփականած պահանջմունքները ի՞նչ բանի վրայ կը դնէ: Ա՛րտէ թէ, Պետրոս՝ առաքեալներուն գլուխ կարգադրուած էր, ու եկեղեցիին աիեզերական եպիսկոպոսը. ու մենք Պապերս ալ անոր յաջորդներն ենք: Ես զրուց-

ուածքին մէջը երկու բան կայ • մէյմը՝ որ Ատարոս առաքելոց գլուխը կարգադրուած էր , ու մէյմ՝ ալ՝ որ Պապերը Ատարոսին յաջորդներն են : Յայտնի է որ աս երկու խնդիրները իրարմէ բոլորովին զատ բաներ են՝ ու թէև հաստատուելու ըլլար ալ թէ Ատարոս առաքելոց գլուխն էր , ան ատենը անգամ՝ Հռովմայի Պապերը Ատարոսի օրինաւոր յաջորդներն ըլլալը ամենեին չպիտի երևար : Ի՞նչպէս գիտենք թէ Ատարոս յաջորդներ ունենալու էր • երկրորդ ո՞վ ըսաւ մեզի որ Հռովմայի եպիսկոպոսներէն պիտի ըլլան աս յաջորդները , քան թէ Երուսաղէմի՝ կամ Ենտիոքի՝ և կամ Եփեսոսի եպիսկոպոսներէն :

Բայց նախ ասիկայ պէտք է փնտռել , թէ արդեօք Քրիստոս՝ Ատարոսը առաքելոց գլուխ ըրա՞ն :

Պապականներուն առաջին բերած վկայութիւնը մեր Տէրօջը Ատարոսին ըսած աս խօսքն է : (Մատթ . ԺԴ . 18 :) «Եւ ես քեզի կ'ըսեմ որ Իսկն Ատարոս (Վէճ) ես , ու աս վէճին վրայ պիտի շինեմ իմ եկեղեցիս , և զժոխքին դռները անիկայ պիտի չյաղթեն » :

Ատարոս քիչ մը ժամանակ առաջ զրուցիր էր թէ , «Իսկն ես Քրիստոս՝ կենդանի Եստուծոյ Արդին» : Հիմա խնդիրը աս է՝ թէ մեր Փրկիչը Ատարոսի՞ն համար ուղեց ըսել որ ինքը ան վէճն է՝ որուն վրայ եկեղեցին կը կայնի , ու՝ Նոր Կտակարանին շինութեանը հիմը : Ամենեին մէկն ալ չկրնար հաւատալ որ Քրիստոս անոր (Ատարոսին) համար ուղեց ըսել թէ եկեղեցիին հիմն է • ինչու

որ Պօղոս կ'ըսէ • (Թ Կորն • ք • 11 •) «Մէկը ալ ուրիշ հիմ չկրնար դնել դրուածէն ի դատ , որ է Յիսուս Քրիստոս» : Ուստի ճշմարտապէս եկեղեցին միայն մէկ հիմ մը ունի , ու ան ալ Քրիստոս է : Սակայն երկրորդական մտքով կրնայ ուրիշ հիմեր ալ ըլլալ • Ինչպէս Պօղոս կ'ըսէ , (Բասղ • ք • 9 :) «Յակորոս՝ ու Կեփաս՝ և Յովհաննէսը՝ որոնք սիւներ սեպուած էին» : Ու Եփեսացւոց ալ կ'ըսէ • (ք • 20 •) «Ըռաքեալներուն ու Մարգարէներուն հիմին վրայ շինուած է+ , որ անոր անկիւնին գլուխը Յիսուս Քրիստոսն է» :

Ես երկու տեղին մէջն՝ ալ յայտնապէս առաքեալներուն խրատները ու վարդապետութիւններն են ան հիմերը՝ որոնց վրայ կը խօսի Պօղոս , ու չէ թէ ճշմարտապէս բուն իրենք առաքեալները : Ենոնց խոստովանած ճշմարտութիւնն է՝ որ հիմի մը կամ սիւնի մը պէս եկեղեցին իր վրայ կը բռնէ , և ոչ թէ իրենց պաշտօնատարութեան աստիճանը կամ մեծութիւնը • նմանապէս Պետրոսի դաւանած ան ճշմարտութիւնն էր՝ թէ «Իուն ես Քրիստոս՝ կենդանի Եստուծոյ Արդին» , որ Քրիստոս վէճ կոչեց՝ որուն վրայ իր եկեղեցին պիտի շինուէր , և ոչ թէ Պետրոս ինքը : Ես անկ կը բացատրէ աս տունը նաև սուրբն Օգոստինոս՝ հայրերուն մէկը՝ որն որ Հռովմայի եկեղեցին ալ կ'ընդունէ : «Իուն ես Պետրոս , ու ատ վէճին վրայ որ դուն խօստովանեցար , ատ վէճին վրայ որ դուն ճանչցար , ըսելով թէ՝ «Իուն ես Քրիստոս՝ կենդանի Եստուծոյ Արդին» , իմ եկեղեցիս պիտի շին-

‘նեմ’ • ես քեզ իմ վրաս պիտի կանգնեցրնեմ, ու ոչ զիս քու վրադ” :

Ինչ մեկնութիւն որ տանք աս տանը՝ թէ սուրբն Օգոստինոսին ըսածին հետեինք որ եկեղեցիին ամենայարգի հայրերուն մէկն է, և թէ ուրիշ մեկնութիւն ուզենք առնել, բոլորս ալ ասոր պէտք է միաբանինք, թէ մեր Փրկիչը ըսել չուզեց որ իբաւցընէ իր եկեղեցին Պետրոս առաքեալին պէս մէկ տկար ու անզօր հիմի մը վրայ շինէ, որուն տկար ու անհաստատ մէկն ըլլալը քանի քանի անգամ ցուցուցած է • անգամ մը՝ իր հաւատքին տկարութեամբը ծովին վրայ քայելու աշխատած ատենը • մէյմ’ալ՝ երբոր ինքը կը ջանար Քրիստոս համոզելու որ մեզքի համար ինքզինքը պատարագ չընէ, ու Քրիստոս չախեց անիկայ՝ ըսելով • “Ետիս գնա Սատանայ, ինձի գայթակղութիւն ես դուն • ինչու որ Աստուծոյ բաները չես մտածեր, հապա մարդոց բաները” • ու մէյմ’ալ երբոր իր Տէրը երդումներով ու անէծքներով ուրացաւ : Ու անգամ մըն ալ՝ Քրիստոսի մեռնելէն խել մը ժամանակ ետեւ, որ ատեն՝ պապականներուն կարծեօքը իր Աթոռին վրայ հաստատուած պիտի ըլլար, հեթանոս հաւատացեալներուն հետ մէկտեղ կեղծաւորութիւն ըրաւ • ու Պօղոս՝ Գաղ • Բ • 11 համարին մէջը կ’ըսէ թէ, “Ես անոր դէմ կեցայ • որովհետեւ ինքը մեղադրուելու էր” : Աւասա ասով կրնանք վկայել մենք որ ինքը տկար ու սխալական մարդ մըն էր :

Յօժարութեամբ կը խոստովանինք մենք, թէ

Պետրոս՝ Յիսուս Քրիստոսի աշխատաւոր ու ընտիր առաքեալն էր, ու աշխարհքին մէջը աւետարանը տարածելու գործիքներուն շատ երևելի մէկն էր: Իրմով եղաւ աւետարանին առաջին քարոզութիւնը՝ Քրիստոսի մեռնելէն ետքը, առաջ Հրէաներուն ու ետքը Հեթանոսներուն, ու ինքը միշտ պատրաստ էր Քրիստոսի անուանը համար աշխատելու ու ներգութիւն կրելու: Բայց սակայն ինքը լուի մարդ մըն էր, ու ինչպէս իր պատմութիւնը կը վկայէ՝ սխալական մարդ մը, և ամենեին մէկը չկրնար կարծել թէ ինքը եկեղեցիին ճշմարիտ հիմը ըլլայ: Մեր գիտցած մի միայն հիմը Քրիստոս է, ու Պողոս ըսաւ՝ ինչպէս որ առաջ ըսինք, «Մէկը ալ ուրիշ հիմ չկրնար դնել գրունւածէն ի գատ, որ է Յիսուս Քրիստոս»:

Թէ որ կրնանք Պետրոսը եկեղեցիին հիմը կոչել, ուրեմն Յակոբոսը ու Յովհաննէսը՝ (Բաղ. ք. 9.) ու նաև բոլոր մարդարէներն ալ հիմեր են (Եփե. ք. 20:): Ես այլաբանական մտքովս անոնք հիմեր կրնան ըլլալ, այսինքն՝ անոնց զրուցած կամ գրած խօսքերը որ Հոգւոյն Սրբոյ անսխալելի առաջնորդութեամբն էին, մեր հաւատքին հիմը կրնան ըլլալ, ինչպէս որ անանկ ալ են: Սակայն աս մասին Պետրոս՝ միւս առաքնեալներուն վրայ դերագոյն իշխանութիւն մը չունի: Անոնք բոլորը մէկ տեղ աս մտքս հիմեր կ'ըսուին, ու Եստուծոյ Խօսքին մէջը մէկ տուն մը չգտնուիր որ աս մասին Պետրոսին մէկ յատուկ իշխանութիւն մը տուած ըլլայ: Թէ որ ասանկ մէկ տուն մը կայ, թող առաջ բերուի:

Պապականներուն երկրորդ բերած վկայութիւնը Սափի . ԺԴ . 19 համարն է , ուր որ Քրիստոս Աետրոսին կ'ըսէ . « Աւ երկնից թագաւորութեան բանալիները քեզի պիտի տամ . և ինչ որ երկրի վրայ կապես , երկինքին մէջ կապուած պիտի ըլլայ . ու ինչ որ երկրի վրայ արձակես , երկինքին մէջ արձակուած պիտի ըլլայ » :

Բանլիքները իշխանութեան նշան են . ու յայտնի է որ բանլիքներուն տալը , ու կապելու և արձրկելու իշխանութիւն տալը , մի և նոյն բան են : Բայց աս իշխանութիւնը միօրինակ բոլոր առաքեալներուն ալ տրուեցաւ , ինչպէս որ Սափի . ԺԵ . ԳԼ . 18 համարէն կը տեսնանք . ուրտեղ բոլոր աշակերտներուն մէկտեղ նոյն զրուցած խօսքին պէս կը զրուցէ . « Երկրի վրայ ինչ որ կապէք , երկինքի մէջ կապուած պիտի ըլլայ . ու երկրի վրայ ինչ որ արձակէք , երկինքի մէջ արձակուած պիտի ըլլայ » : Աւսակ Յովն . Ի . 23 , ուրտեղ Քրիստոս ըսաւ բոլոր իր աշակերտներուն « Արոնց որ մեղքերը թողուք , թողուած ըլլայ անոնց . և որոնց որ մեղքերը ետ բռնէք , բռնուած ըլլայ » , որ կապելուն ու արձրկելուն պէս նոյն բանը կը նշանակէ : Հիմա մեր Փրկիչը ինչ իշխանութիւն որ Աետրոսին տուաւ , յայտնի է որ ճիշտ նոյն զօրութիւնը նոյն զրուցած խօսքերովը տասներկու աշակերտներուն ալ տրուեցաւ . անոր համար անօգուտ բան է աս մէկ տուն բանը վկայութիւն բերելը՝ թէ Աետրոսին գերագոյն իշխանութիւն մը տրուած էր առաքեալներուն մէջը :

Ես տեստրակը կարդացողը պիտի զարմանայ երբ-
որ գիտնայ թէ պապադաւանները՝ ալ ուրիշ բան
չունին Եստուածաշունչէն վկայութիւն բերելու ի-
րենց այսչափ խիստ հաստատած բանին համար, թէ
Քրիստոս՝ Պետրոսը երկրի վրայ իր փոխանորդը ու-
րոր առաքելոց գլուխ կարգած է: Մակայն ա-
ռանկ է՝ ուրիշ վկայութիւն չունին, և ինչպէս
տկար ու անզօր է ան իրենց ունեցած հիմը ասանկ
բան մը հաստատելու:

Հիմա թէ որ մէկ քանի պատահած բաները
փորձելու ըլլանք, յայտնի կը ցուցնեն մեզի ա-
նոնք՝ թէ Պետրոս առաքելոց գլուխ չէր կրնար ըլ-
լալ:

Երբոր առաքելները Քրիստոսի եկան (Մատթ. 1
Ժր. 1) ու հարցուցին թէ՝ «ՄՎ է մեծ երկնից
թագաւորութեանը մէջ», թէ որ մեր Փրկիչը ա-
ռաջմանէ Պետրոսը երկրի վրայ իր տեղը փոխա-
նորդ դրած ըլլար՝ ինչպէս որ պապականները կը
հաստատեն, ինչո՞ւ համար պատասխան չտուաւ
թէ՝ «Իմ միտքս չհասկըցա՞ք երբոր Պետրոսին ը-
սի՝ Ես վէմին վրայ իմ եկեղեցիս պիտի շինեմ,
թէ ան ձեր մէջը մեծ պիտի ըլլայ, ու աշխարհի
վրայ իմ թագաւորութեանս մէջ առաջինը»: Աւ-
երբոր Յակոբոսը ու Յովհաննէսը ու իրենց մայրը
Յիսուսի եկան (Մատթ. 10. 20, 21: Մար. 7.
35, 37,) իր թագաւորութեանը մէջ ամէնէն բարձր
տեղը կամ պաշտօնը խնդրելու համար, որ ճիշդ-
ան տեղին նման էր՝ որ պապականները կը պնդեն թէ
Պետրոսը ունէր, ինչո՞ւ համար չպատասխանեց՝ թէ

«Այս բանը անհնարին է • ես ան տեղը արդէն մէկ ուրիշի մը տուած եմ, այսինքն՝ Պետրոսին» :

Սակայն աս տեսակ պատասխաններ ընելուն տեղը, որ անշուշտ պիտի ընէր՝ թէ որ պապականներուն կարծիքը ճշմարիտ եղած ըլլար, աս երկու խնդիրներուն մէջն ալ իր պատասխանը ըստ ամենայնի հակառակն է իրենց ունեցած կարծիքին • ու աս բանին վրայ ունեցած գաղափարներնուն բոլորովին ներհակն է : Ինքը կը ջանայ որ անոնց ցուցրնէ թէ անոնց մէջը ամենեւին առաջին ու վերջին չպիտի ըլլայ, հապա կատարեալ հաւասարութիւն մը : Ինքը անոնց մէջ տեղը տղայ մը դրաւ (Մատթ. ԺԶ • 2, 4) ու ըսաւ • «Մի որ իր անձը աս տղուն պէս խոնարհեցրնէ, անիկայ է մեծ երկնից թագաւորութեանը մէջ» : Քրիստոսի ցուցուցած աս ճամբան՝ Հռովմայի Պապին բռնած ճամբայէն շատ տարբեր է, Եստուծոյ արքայութեան մէջը մեծութիւն ստանալու համար • երբոր Յակոբոսը ու Յովհաննէսը ան անվայել խնդիրը ըրին, մեր Փրկիչին իր աշակերտներուն զրուցած խօսքը շատ առաւել ներհակ է պապականներուն Պետրոսի մեծութեանը վրայ ունեցած կարծեացը : «Իհտէք որ ազգաց իշխան սեպուածները կը տիրեն անոնց, և մեծամեծները կ'իշխեն անոնց • Բայց ձեր մէջը անանկ պիտի չըլլայ • հապա ձեզմէ ո՛վ որ մեծ ըլլալ կ'ուզէ, անիկայ ձեր սպասաւորը ըլլայ • ու ձեզմէ ո՛վ որ առաջին ըլլալ կ'ուզէ, անիկայ ամէնուն ծառայ ըլլայ» : (Մատթ. Ժ • 42—44 :) Մեր Փրկիչը ան Հռովմայի ունեցած բարձր իշխանութիւնը առա-

ջուց տեսած ըլլալով, կարելի է թէ դիտմամբ աս
 խօսքը ըսաւ՝ որ ան խնդիրը բոլորովին հանդարտե-
 ցրնէ, ու ցուցրնէ թէ ինտոր ամէն բանի մէջ Հը-
 ուովմայի եկեղեցիին հոգին ու վարքը աւետարանին
 պատուիրանքներուն ու հոգիին ներհակ է: Հե-
 թանոսներուն մէջը իշխաններ ու մեծամեծ մար-
 դիկներ կային՝ որոնք իշխելու զօրութիւն ունէին.
 ու թէ որ Պետրոս՝ առաքելոց իշխանը կամ գլուխը
 եղած ըլլար, բոլոր մարդոց խիղճերուն մարմիննե-
 րուն ու հոգիներուն վրայ իշխանութիւն ունենա-
 լով՝ որ Հըուովմայի եկեղեցիին իրեն կը սեփականէ,
 իրաւցրնէ մեր Փրկիչը ամենեւին չպիտի կրնար զրու-
 ցել՝ «Բայց ձեր մէջը անանկ պիտի չըլլայ»: Աշ-
 խարհքիս մէջը ամենեւին մէկ ազգի մը մէջ չկար
 ո՛չ Հեթանոսին ու ո՛չ Հրէին՝ աւելի կատար-
 եալ տիրապետական իշխանութիւն մը, ինչպէս ան
 Հըուովմայի եկեղեցիներ՝ որ կը պարծի հաւատաց-
 եալներուն մարմիններուն ու հոգիներուն վրայ ու-
 նենալ: Արդեօք ասկից աւելի բան զրուցուելու
 կարօտութիւն կայ՝ աս բանը ըստ ամենայնի Քրիս-
 տոսի ըսածին ներհակ ըլլալը ցուցրնելու համար,
 որ ինքը իր աշակերտներուն մէջը ինչպէս կը վայելէր
 ըլլալ, զրուցեր էր: Անոնց մէջը մեծ ու պզտիկ
 չկար, բոլորն ալ մէկզմէկու հաւասար էին. ու
 հարկաւ Պետրոս անոնց գլուխը չէր:

Սակայն աս բանը առաւել յայտնի է բուն ի-
 րենց վարքէն, Քրիստոսի մեռնելէն ու յարութիւն
 առնելէն ետքը:

Պետրոս ինքը ամենեւին ասանկ մէկ մեծութիւն

մը չպահանջեց՝ ինչպէս որ Պապը հիմա այնչափ բարձրաձայն կը պահանջէ : Բուն իր նամակներուն մէջը ինքըզինքը լոկ Յիսուսի Քրիստոսի «առաքեալը ու ծառան» կը կանչէ . ու տեղ մըն ալ ինքը կ'ըսէ , (տ՝ Պեպ . Ե . 1) «Չեր մէջը եղող երէցներուն կ'աղաչեմ՝ ես ալ անոնց պէս երէց ըլլալով» : Արչափ տարբեր է աս գրութեան եղանակը ան Պապերուն դուրս խրկած կոնդակներուն եղանակէն , որոնց մէջը ինքըզինքնին Քրիստոսի փոխանորդը կը կանչեն , ուրիշ ասոր նման անուններով : Ճշմարիտ է որ երբեմն շատ խոնարհական անուններ կը գործածեն մասնաւոր դիտաւորութիւններու համար . ինչպէս՝ Գառայ ծառայիցն Եստուծոյ , և այլն . բայց թէ որ ուրիշները աս անուններովը կանչէին զիրենք , սաստիկ պատուհաս կը կրէին ան իրենց գործած յանցանքին համար :

Երդ՝ թէ որ մեր Փրկիչը՝ Պետրոս երկրի վրայ իր տեղը փոխանորդ ու առաքելոց մէջը մեծ կարգած ըլլար , անշուշտ ինքը իր թուղթերուն մէջը մէկ տեղ մը պիտի գրէր , որ առաւել յարգ ու պատիւ ստանար : Սակայն մէկ վանկ մը չգտնուիր՝ ոչ իր նամակներուն մէջը , ու ոչ ալ իր զրուցածներուն մէջը որ Բորձք Առաքելոց գրքին մէջը յիշատակուած են՝ որ իր ասանկ միտք ունենալը իմացընէ թէ ինքը ասանկ իշխանութիւն մը ունի , ինչպէս որ Հռովմայի եկեղեցին կու տայ անոր : Թէ որ ըսուելու ըլլայ որ աս բանը իր համեստութենէն ու իր Քրիստոնէական խոնարհութենէն առաջ եկած է , ան ատենը ես կը պատասխանեմ թէ դոնէ

միւս առաքեալներէն յոյս պիտի ունենայինք անոր
 մեծութեանը վրայօք լսելու • բայց ամենեին աս
 տեսակ բան մը անոնց գրուածներուն մէջը չգրա-
 նուիր : Ընոնք Պետրոսին ո՛չ Քրիստոսի փոխա-
 նորդը կամ եկեղեցիին գլուխը կամ ընդհանուր ե-
 պիսկոպոս կը կանչեն , ու ո՛չ ալ տեղ մը ասանկ
 աստիճանի մը արժանաւոր յարգութիւն կ'ընծայեն
 անոր : Արբոր մեր Փրկիչը անոնց հետ էր՝ կը
 գտնանք որ անոնք միշտ անոր Տէր ու Աւարդապետ
 կը կանչէին , ու բոլոր հաւատոյ ու գաղտնի խոր-
 հուրդներու վերաբերեալ տարակուսելի խնդիրնե-
 րու վրայօք խորհուրդ կը հարցընէին • սակայն ամենեին
 մէկ դիպուածով մը Պետրոսին մեծութիւնը
 ցուցընելու համար անանկ մէկ անուն մը չեն տար
 իրեն • ու Քրիստոնէական վարդապետութեան կամ
 պարտականութեան վերաբերեալ բաներու վրայով
 ալ անոր խորհուրդ չեն հարցըներ , որպէս թէ
 Քրիստոս իրենց քովէն երթալէն ետե անիկայ ի-
 րենց գլուխը ու երկրի վրայ իրեն օրինաւոր փոխա-
 նորդը դրած կարծելով : Ընդ հակառակն՝ անոնք
 միշտ անիկայ իրենց հետ հաւասար կը բռնէին •
 ինչպէս որ ճշմարիտն ալ անանկ էր : Պօղոս կ'ըսէ՝
 թէ ինքը իր քարոզութեան պաշտօնը մարդէ չա-
 ռաւ , հապա Յիսուս Քրիստոսի յայտնութենէն :
 Աւ նաև կ'ըսէ՝ թէ երբոր Յիսուս Քրիստոս կան-
 չեց աւետարանը քարոզելու , (Գաղ . ւ . 17) Ե-
 րուսաղէմ չելաւ իրմէ առաջ եղող առաքեալներուն
 քովը՝ անոնցմէ իր պաշտօնը առնելու : Եւ մինչև
 որ իրեք տարի չքարոզեց , Երուսաղէմ չելաւ • ետքը

զնաց հոն՝ ու Աետրոսը և Յակոբոսը գտաւ ու տասնէհինգ օր անոնց քով կեցաւ : (Պատմ. ւ. 18, 19 :)

Հիմա թէ որ Աետրոս եկեղեցիին գլուխը ու Քրիստոսի փոխանորդը եղած ըլլար, անշուշտ Պօղոսին պարտականութիւնը եղած պիտի ըլլար շիտակ անոր երթալ, ու անկէ իր պաշտօնը ու խրատները ընդունիլ : Բայց ճշմարիտը ասանկ չէր. ու աս ժամանակ ինչ որ Պօղոսին Աետրոսին ու Յակոբոսին մէջ տեղը խօսուեր էր, ինքը երկրորդ գլուխին մէջը մեղի կը զրուցէ. (Պատմ. ւ. ք. 6.) թէ անոնց հետ խօսելովը ինքը մէկ աւելի օգուտ մը կամ իշխանութիւն մը չընդունեց : Ու նաև Պատմ. ւ. ք. 11 կը զրուցէ, թէ ինքը Բնչալէս Աետրոսին դէմ կեցաւ՝ իր կեղծաւորութիւնը մեղադրանքի արժանի ըլլալուն համար : Անտարակոյս աս խօսքէն չերևար թէ Պօղոս՝ Աետրոսը իբր ընդհանուր եպիսկոպոս, ու Քրիստոսի փոխանորդ, և հաւատոյ վերաբերեալ բաներուն մէջը իբրև թէ անսխալ դատաւոր մը ու պատգամախօս մը սեպեց :

Աոյն առաքեալը Աորնթացւոց թուղթին մէջը (ք. Աորն. Ժւ. 5.) իրեն համար կը զրուցէ. «Քանզի ես ասանկ կը սեպեմ՝ որ ամենէն երևելի առաքեալներէն բանով մըն ալ պակաս չեմ». որ շատ անճոռնի ու շատ ալ գոռոզ խօսք մը ըրած պիտի ըլլար, թէ որ Աետրոս՝ Քրիստոսի փոխանորդը եղած ըլլար : Եւ թէ որ Հռովմայի կարտինալներուն, կամ ուրիշ եպիսկոպոսներուն, մէկը ասանկ զրուցելու ըլլայ Պապին թէ՛ Աս անանկ կը սեպեմ որ մէկ

բանով մը պակաս չեմ եկեղեցիին մէջի ամէնէն մեծէն, անատենը իսկոյն անիկայ ապստամբի մը պէտք չպիտի սեպուի, ու չպիտի պատժուի:

Արչափ որ նար է, յայտնի է թէ Պօղոս՝ Պետրոսին գերագոյն իշխանութիւն ունենալը չխոստովանեցաւ. բայց կարելի է հարցուիլ թէ՛ միւս առաքեալները ու ընդհանուր եկեղեցին ալ չխոստովանեցաւ: Գործոց վեցերորդ գլխուն մէջը կը կարդանք թէ՛ եկեղեցին մէկ տեղ ժողովուեցաւ սարկաւազներ կարգելու համար. և թէ որ Պետրոս ընդհանուր եպիսկոպոս եղած ըլլար, պիտի յուսայինք որ ինքը իր յատուկ իշխանութեամբը հոն պիտի գտնուէր: Բայց ո՛չ եկեղեցին ինքը մէկ տեղ կանչեց, և ո՛չ ան սարկաւազները ինքը ձեռնադրեց: Գործոց 14. 2. կը զրուցուի թէ տասներկու առաքեալները շատ հոգի աշակերտներէն մէկ տեղ կանչեցին, ու անոնց յանձնեցին որ յարմար մարդիկներէն, իրենց՝ այսինքն տասներկու քներուն համար ընտրեն, որ անոնք աս գործին վրայ կեցընեն: Հիմա՝ առաջմանէ Քրիստոսի անոնց զրուցած խօսքերը լսելու ևս ևս թէ իրենց պաշտօնին մէջը կատարեալ հաւասարութիւն ունենալու էին անոնք մէկըմէկու հետ, անշուշտ առաքելոց աս ըրած բանէն տարբեր ուրիշ բանի մը յոյս չպիտի ունենայինք: (Տե՛ս Մատթ. 1. 25—27:)

Գործոց տասներկուերորդ գլխուն մէջը մէկ պատմութիւն մը ունինք ան ժողովին վրայօք՝ որ հաւատոյ ու սովորութեան խնդիր մը հաստատելու համար Քրիստոնէից առաջին ժողովն էր: Հոն՝

Պետրոսին վրայօք ամենեին մէկ բան մը չզոռցուիր ,
 թէ անոնք անիկայ աս տեսակ բաներուն մէջը՝ իբր
 անսխալ պատգամախօսի մը տեղ դնելով , անոր խոր-
 հուրդ հարցուցին՝ հասլա առաքեալները ու երէց-
 ները ու եղբայրները մէկտեղ եկան աս բանը քննե-
 լու : Արեւայ թէ աս բանին մէջը Պետրոս ամե-
 նեին մեծութիւն մը չունէր : Աչ ինքը ան ժո-
 ղովքը մէկտեղ կանչեց , ու ոչ նոյն խնդիրին վճիռ
 մը տուաւ , և ոչ ալ ուրիշները կարծեցին թէ աս
 տեսակ բաներուն մէջը ինքը մէկ առանձին իշխա-
 նութիւն մը ունէր : Ինքը՝ մէկալներուն պէս իր
 կարծիքը զօրցեց , ու վերջը Յակոբոս իր վճիռը
 տուաւ , որուն բոլորն ալ միաբանեցան . ու առաք-
 եալները և երէցները ու բոլոր եկեղեցին ընտրուած
 մարդիք Անտիոք խրկեցին , աս վճիռը տանելու հա-
 մար : (Գործ . ԺԷ . 22 :

Պետրոսին՝ առաքելոց գլուխը ու Քրիստոսի փո-
 խանորդը ըլլալուն կարծիքը , կ'արեւայ թէ աս ժո-
 ղովին մէջը նստողներուն ամենեին մէկին միտքէն
 չէր անցներ : Իրաւցրնէ՝ թէ որ անիկայ Պապին
 ժողովքը ըլլար , և ինքը Պապը հոն ըլլար , շատ
 տարբեր կերպով պիտի վարուէին իր հետը :

Գարձեալ՝ Գործոց ութերորդ գլխուն մէջը կը
 սորվինք , թէ երբոր Փիլիպպոս Սամարացւոց քա-
 ղաքը գնաց ու Քրիստոսը քարոզեց անոնց , շա-
 տերը հաւատացին . ու բոլոր անտեղի եղած հրաշք-
 ներուն լուրերը Արուսաղէմ տարուեցան : « Իսկ Ա-
 րուսաղէմի մէջ եղող առաքեալները երբոր լսեցին թէ
 Սամարացիք Աստուծոյ խօսքը ընդունեալ են , Պետ-

րոսը ու Յովհաննէսը անոնց խրկեցին" : (Պարթ . ք . 14 :) Հոս՝ առաքեալները իրենց իշխանութիւնովը իրօք Պետրոսը գործի վրայ դրին , և իրենք խրկեցին զինքը մէկ պաշտօնի մը . բայց պապականները կ'ըսեն թէ անիկայ անոնց գլուխն էր : Պզտիկը կը խրկէ մեծը , եթէ մեծը պզտիկը : Ես հարցումին վճիռը մեր Փրկիչը կտրեց , ուր տեղ կ'ըսէ . « Խըրկուածը անկէ մեծ չէ որ ինքը խրկեց » : (Յովհ . Ժգ . 16 :) Եւ Պետրոս չէ թէ միայն միւս առաքեալներէն գործի խրկուեցաւ , հապա Յովհաննէսին հետ ալ ընկերացաւ՝ իբրև իրեն հաւասար մէկու մը : Առաքեալները մինակ չխրկեցին Պետրոսը՝ հապա Պետրոսը ու Յովհաննէսը մէկտեղ խրկեցին , հաւասար զօրութեամբ և հաւասար իշխանութեամբ : Եւ ասկից ետքը ո՞վ կրնայ հաւատալ թէ առաքեալները՝ Պետրոսը իբր իրենց գլուխը , կամ թէ երկրի վրայ իրենցմէ աւելի Քրիստոսի փոխանորդը կը համարէին : Եւ թէ որ ո՞չ Պետրոս ասանկ կարծիք մը ունէր իրեն համար , ու ո՞չ ալ միւս առաքեալները անոր ասանկ զօրութիւն մը ունենալը կը խոստովանէին , ուրեմն յայտնի է որ ստոյգ անոր ասանկ զօրութիւն մը ամենեւին տրուած չէր :

Երդ՝ մինչև հիմա ինչ առաջարկութիւն որ ըրինք , համառօտաբար երկրորդենք անոնք . որպէս զի անոնց կատարեալ զօրութիւնը կարող ըլլանք տեսնելու :

Ուստի՝ Ասիս տեսանք թէ Պետրոս ինչ կերպով որ վէճ կամ հիմ եղաւ՝ որուն վրայ եկեղեցին

շինուած է, բոլոր միւս առաքեալներն ալ նոյն կերպովը հիմեր էին:

Արկրորդ՝ տեսանք որ բանկիքները կամ կապելու և արձրկելու զօրութիւնը, հաւասարաբար բոլոր առաքեալներուն տրուեցաւ:

Արրորդ՝ թէ Քրիստոս ինքը յատկապէս աշխատեցաւ իր աշակերտներուն մտացը մէջէն բոլոր փառասէր խորհուրդները խել մէկդի հանել, ու շատ յայտնի կերպով անոնց տրվեցուց որ՝ իրենց մէջը ամենեկին մէկը մեծ չափտի ըլլայ:

Չորրորդ՝ Աւտրոս ամենեկին իր եղբայրներուն վրայ իշխանութիւն մը ունենալ չուզեց, ու անանկ մէկ նշան մըն ալ չտուաւ, ոչ բերնով և ոչ ալ իր նամակներուն մէջը՝ թէ ինքը ասանկ մէկ իշխանութիւն մը ունի:

Հինգերորդ՝ իր եղբայր առաքեալները, կամ անոր բարձր անուններ տալով, և կամ վճիռ տալու համար անոր հարկաւոր հարցումներ ընելով, ամենեկին անոր քովը իշխանութիւն մը ըլլալ չխոստովանեցան:

Վեցերորդ՝ Աւտրոս եկեղեցական գործին մէջը մեծութիւն մը չառաւ. ինչպէս՝ ան առաջին սարկաւազներու ընտրութեան ու ձեռնադրութեան ժամանակը, կամ ան առաջին ժողովին մէջը՝ ուրտեղ Յակոբոսին խորհուրդը Աւտրոսինէն աւելի ընդունուեցաւ:

Եօթներորդ՝ Պօղոս ինքզինքը երջանիկ կը սեպէր որ՝ ինքը միւս առաքեալներուն մէկէն չձեռնադրուեցաւ, ու նաեւ կ'ըսէր որ՝ անոնց ամէն մէ-

39/22-67

կէն բասով մըն ալ պակաս չէր եղած :

Ութերորդ՝ Պետրոս ուրիշները կարգադրելուն ու ձեռնադրելուն տեղը , ինքը եղբայրներէն Սաւարիա խրկուեցաւ :

Բոլոր աս առաջարկութիւններէն լուսի՛ պէս յայտնի է թէ՛ Պետրոս ամենեին առաքելոց գլուխ կարգեալ չէր :

Բայց դիցուք թէ ըսուելու ըլլայ որ՝ կրնայ յայտնի հաստատուիլ , թէ Քրիստոս՝ իր աշակերտներուն մէջը զանազանութիւն մը ըրաւ , ու Պետրոսին գերագոյն իշխանութիւն մը ձգեց՝ իբրև իր փոխանորդին՝ սակայն տապաւին չկրնար հաստատուիլ , թէ Պապը Պետրոսին օրինաւոր յաջորդն է :

Վասի՛ Քրիստոս մէկ ծանօթութիւն մը չտուաւ որ Պետրոս , կամ թէ առաքելներուն մէկը , Եստուծոյ կողմանէ ներշնչեալ յաջորդներ պիտի ունենային : Ինքը առաքելներուն մասնաւոր իշխանութիւններ տուաւ՝ ոչ միայն տետարանը քարոզելու , հապա հիւանդները բժշկելու , ու կապելու և արձրկելու , և այլն : Սակայն մէկտեղ մը չըրուցեց թէ անոնք իրենց պէս Եստուծոյ կողմանէ ներշնչեալ յաջորդներ պիտի ունենային , որոնց աս պարգևները պիտի տրուէր : Ու թէ որ մէկ մարդ մը պնդելու ըլլայ թէ՛ Պետրոս , կամ թէ միւս առաքելները ասանկ յաջորդներ պիտի ունենային , կ'աղաչեմ իրեն որ Եստուծոյ Խօսքին մէջէն ցուցնէ ան , որ չկրնալը աղէկ գիտեմ . ինչու որ ասոր վրայօք Եստուծոյ Խօսքը ամենեին բան մը չխօսիր :

Արկրորդ՝ թէ որ Պետրոսին յաջորդներ ունեւալը կրնար ցուցուիլ, տակաւին աս կը մնար ցուցուելու թէ՛ արդեօք Հռովմայի Պապերը անոր յաջորդներն են : Ինչո՞ւ համար Հռովմայի եպիսկոպոսը՝ աս պատուոյն, այսինքն՝ Պետրոսի յաջորդը ըլլալու յատուկ իրաւունք մը պիտի ունենայ, Արուսաղէմի՝ Նստիօքի ու Ափեսոսի եպիսկոպոսներէն աւելի : Պետրոսին իրօք Հռովմայի մէջ ըլլալը անգամ՝ Նստուածաշունչէն չկրնար հաստատուիլ, և թէպէտ Աւսերիոս ու Արոգինէս և մէկ քանի ուրիշ պատմագիրներ կ'ըսեն թէ ինքը Հռովմայի մէջ էր, սակայն անոնց ըսածները մէկ քանի հարիւր տարի ետեւ էին, և միայն աւանդութեան վրայ հիմնուած, ու ո՛չ իրարու համաձայն են, և ո՛չ՝ Աոր Ատակարանին մէջ մեր ունեցած պատմութեանը :

Աւսերիոս կ'ըսէ, թէ Պետրոս՝ Աղոգիոսի թագաւորութեան ատենը Հռովմայի մէջ էր : Հերոնիմոս կ'ըսէ՝ թէ քսանեւհինգ տարի հոն նստաւ, մինչև՝ Վերոնի թագաւորութեան վերջը, ու ինչպէս Վերոն՝ որ Աղոգիոսի յաջորդն էր, ու տասնեւչորս տարի թագաւորեց, Պետրոս Աղոգիոսի թագաւորութեանը երկրորդ կամ երրորդ տարիին հոն գացած պիտի ըլլայ : Իամասոս կ'ըսէ՝ թէ Վերոնին թագաւորութեանը սկիզբին հոն եկաւ, ու քսանեւհինգ տարի նստաւ, ու Սիմոն մոզին հետ իր ունեցած վիճաքանութիւնը՝ Վերոնին առջևը եղաւ, և ընդհակառակն Աւսերիոս կ'ըսէ, թէ ան՝ Աղոգիոսին ժամանակը եղած է, որ Վերոնէն առաջ

Թագաւորեց : Եսանկ կը տեսնանք որ աս վկայու-
 թիւնները անգամ իրարու չեն համաձայնիր . և շե-
 տակը միայն լսածնին է որ կը զրուցեն , ու չէ թէ
 ‘Աոր Ատակարանին կամ ուրիշ գիրքի մը մէջ զը-
 տածնին : Ես պատմութիւնները երկու հարիւրէն
 մինչև իրեք հարիւր տարուան միջոցի մէջ բերնէ
 բերան անցեր էին , մինչև որ անոնք ան պատմու-
 թիւնները ըրին . ու մենք ամեննիս գիտենք թէ՛ որ-
 չափ անստոյգ են բերնէ բերան անցած անգիր պատ-
 մութիւնները : Աւ սակայն ասանկ անստոյգ պատ-
 մութիւններու վրայ հաստատուած է ան կարծիքը՝
 թէ Աետրոս Հռովմայի եպիսկոպոսն էր . ու Հը-
 ռովմայի Պապն ալ Աետրոսին յաջորդը , ու եկե-
 ղեցիին գլուխը ըլլալու իր պահանջմունքը , ասանկ
 իրարու ներհակ վկայութիւններով տկարացած
 պատճառներու վրայ կը հաստատէ : Ա՛չ Եստու-
 ծոյ ճշմարիտ ու անսխալ խօսքին վրայ , և ո՛չ ալ
 ան ատենին կամ ան ատենին մօտ եղող մարդոցը
 վկայութեանը վրայ անգամ չեղած էր ան կարգը՝
 որ ինքը կը պահանջէ՝ հապա միայն անստոյգ խօս-
 քերու վրայ՝ որ միայն երկու հարիւր տարիէն ա-
 ւելի ետքը , իբրև մէկ պատմական ճշմարտութիւն
 մը սկսուեցաւ պատմուելու : Հիմա բանը ասանկ
 մնացած է . Պապը կ'ըսէ թէ Աետրոսին յաջորդն
 եմ . մենք իր վկայութիւնները կ'ուզենք : Ար խընդ-
 րենք իրմէն որ մեզի ցուցնէ , թէ երբ կամ ո՛ւր-
 տեղ ինքը աս կարգը առած է : Ինքը ամենեին
 կարող չէ աս բանին վրայ Սուրբ Գիրքերէն կտոր
 մը վկայութիւն բերելու : Ինքը մէկ տուն մը բան

չկրնար ցուցընել մեզի, որ աս իր ըրած պահանջմանը պզտի վկայութիւն մը ըլլայ: Ուրիշ բան մը չըսէր մեզի՝ բայց միայն աս ոչինչ խօսքը կը ծանուցանէ՝ թէ Պետրոս անգամ մը Հռովմայ գնաց. և ասիկայ հաստատելու համար անորոշ ու հակասական խօսքերով աւանդութիւն մը մեզի առաջ կը բերէ, որ մինչև երկու հարիւր տարիէն աւելի անցնելէն ետքը մէկ պատմագիր մը չգրեց ան բանը՝ որ եղած ըլլալ կ'ըսուի: Եւ աս իր ոչինչ խօսքովը կը պահանջէ մեզմէ որ՝ ամենայն խոնարհութեամբ նազանդինք հիմակուան Հռովմայի Պապին, իբրև եկեղեցիին գլխուն, և երկրի վրայ Բրիտանոսի փոխանորդին: Չեմ գիտեր թէ ուրիշները ինչ կը խորհին, բայց իմ միտքս ասանկ փաստով ամենևին չհամոզուիր. ու խղճի մտօք իմ հաճութիւնս ասանկ թեթև փաստերով՝ աս կերպ բարձր պահանջումի մը չեմ կրնար տալ: Ենոր համար Պապը թողութիւն ընելու է իր գերագոյն իշխանութիւնը չխոստովանելու՝ մինչև որ ասոնցմէ առէկ ապացոյցներ ցուցընէ ինձի:

Կաև Պետրոսին 25 տարի Հռովմայ ըլլալուն գաղափարը, կ'երևայ թէ համաձայն չէ Սուրբ Գրոց: Թէ որ այսչափ ժամանակ հոն եպիսկոպոս եղած ըլլար, Պօղոսին հոն բանտը եղած ատենը՝ կամ թէ գոնէ Հռովմայեցւոց գրած իր թուղթին ժամանակը, հոն եղած պիտի ըլլար: Սակայն Պօղոս՝ ոչ Հռովմայի մէջ եղող հաւատացեալներուն գրած նամակին մէջը, ու ոչ ալ ան տեղէն գրած նամակներուն մէջը, որ և իցէ հարևանցի նշանա-

կութիւն մը կ'ընէ Պետրոսին հոն ըլլալուն վրայօք :
 Արնա՞նք հաւատալ որ աս ասանկ պիտի ըլլար ,
 թէ որ Պետրոս իրաւցընէ հոն եղած ըլլար . մա-
 նաւանդ՝ թէ որ անիկայ Հռովմայի եպիսկոպոսը ,
 ու աշխարհքին վրայ Քրիստոսի փոխանորդը , ու
 բոլոր եկեղեցիին գլուխը եղած ըլլար : Իր քրիս-
 տոնէկան ողջոյնները՝ գրեթէ երսուն զանազան մար-
 դոց խրկեր էր . և պիտի մոռնա՞ր բոլոր իր նամակնե-
 րուն մէջը մէկ խօսք մը զրուցել Պետրոսին վրայօք :

Ու Պօղոս երբոր Հռովմայի մէջ բանտարգեալ
 էր՝ ու իր նամակներուն շատերը անկէ գրեր էր ,
 կրնա՞ր ըլլալ որ իր քովի եղողներէն ուրիշներուն
 ողջոյնները խրկէր , ու ամենեին մէկ հեղ մը Պետ-
 րոսին ողջոյնը մէկու մը չխրկեր՝ թէ որ Պետրոս
 ալ հոն եղած ըլլար : Եօիկայ անհաւատալի բան
 է . ու ամէն լուսաւորեալ միտք աս բանիս վճիռ
 կու տան ու կը միաբանին որ՝ Պետրոս Հռովմայի
 մէջ չէր , ո՛չ Պօղոս հոն եղած ժամանակը , ու ո՛չ
 ալ անատենը՝ երբոր իր նամակը Հռովմայեցւոց
 գրեր էր : Սակայն Պօղոս Հռովմայի մէջ էր՝ Աե-
 րոնի թագաւորութեան ժամանակը . ու պասպական-
 ներուն ապաւինած պատմիչներուն նայելով , Պետրոս
 ալ հոն էր մինչև Աերոնին թագաւորութեանը վեր-
 ջը . ասանկով՝ թէ որ աս վկայութիւնը ճշմարիտ
 է , նոյն ժամանակը երկուքն ալ հոն եղած պիտի
 ըլլային , որ է անհաւատալի :

Իայց թէ որ հաստատուի ալ ամէն մարդ հա-
 մոզելու չափ թէ՛ Պետրոս անդամ մը Հռովմայ
 էր , տակաւին կը մնայ հաստատուելու թէ՛ ինքը

Հռովմայի՞ եպիսկոպոսն էր քան թէ Մատիոքի կամ
 թէ Արուսաղէմի :

Մենք բաւական ապացոյց ունինք Սուրբ Գիրքերէն , թէ Պետրոս Արուսաղէմի մէջ ալ քարոզեց Մատիոքի մէջ ալ . սակայն Հռովմայի մէջ քարոզելուն , կամ թէ երբէք անոր հոն ըլլալուն վրայօք անանկ ապացոյց մը չունինք : Ինչո՞ւ համար ինքը Մատիոքի կամ Արուսաղէմի առաջին եպիսկոպոս չկանչուիր . ու թէ որ ինքը յաջորդներ պիտի ունենար , ինչո՞ւ համար անոնք ան քաղաքներուն մէջը չեն փնտռուիր , ուրտեղ՝ մենք ան Աստուծոյ անսխալ խօսքէն գիտենք , որ ինքը կեցած ու աշխատած էր . քան թէ մէկ անորոշ ու բերնով զրուցուած խօսքի մը կ'ապաւինուի որ՝ Սուրբ Գիրքի վկայութեանը մէջ չկայ , և մէկ տեսակ մըն ալ գրուած վկայութեամբ հաստատուած չէ . բայց միայն հարիւրաւոր տարիներ ետեւ գրուած են : Աւ թէ որ խիստ յայտնի և բոլորովին խելք պառկելու կերպով կարելի ըլլար հաստատուիլ թէ՛ Պետրոս Հռովմայի եպիսկոպոսն էր , որ անշուշտ չկրնար հաստատուիլ , տակաւին կը մնար հաստատուելու թէ՛ ինքը արդեօք բոլոր միւս եպիսկոպոսներուն վրայ իշխանութիւն մը ունէ՞ր , ու նաև ինքը իր իշխանութիւնը Հռովմայի Պապերուն տուա՞ն :

Շիտակը՝ տիեզերական եպիսկոպոս անունը Հռովմայի Պապը չէր պահանջած , մինչև որ եօթներորդ դարուն Աննիպակիոս Գ . Հռովմայի Պապը՝ Փովկաս կայսրը յորդորեց ան անունը իրեն պարզելու :

Քրիստոսի եկեղեցիին մէջ եպիսկոպոսներուն
 մէջի եղած զանազանութիւնը՝ որով մէկը միւսնե-
 րէն աւելի մեծութիւն առաւ, քիչ քիչ բարձրը-
 ցաւ: Արկրորդ դարին մէջը կատարեալ հաւա-
 սարութիւն մը կար, ինչպէս որ վաւերական պատ-
 մութիւնները կը ցուցնեն: Արկրորդ դարին մէջը
 Հռովմայի՝ Մատիոքի՝ ու Եղէքսանդրիայի եպիս-
 կոպոսները բոլոր մէկալներուն վրայ տեսակ մը մե-
 ծութիւն ունենալու պէս կը համարուէին. ու ու-
 մանք կը խորհէին թէ՛ աս իրեքին առաջինը Հռով-
 մայի Պապն էր, և ուրիշները ասանկ չէին խոր-
 հեր: Ինչ և իցէ ասոնց մէկն ալ ուրիշներուն
 վրայ իշխանութիւն մը ունենալ չէին պահանջէր.
 և մինչև անգամ աս դարուն հայրերը՝ ինչպէս Ախպ-
 րիանոս և ուրիշները՝ որոնք թէպէտ և Հռովմայի
 եպիսկոպոսին յառաջնութիւն մը շնորհեցին, բայց
 բոլոր զօրութեամբ պնդեցին թէ՛ բոլոր եպիսկոպոս-
 ներուն պատիւը ու իշխանութիւնը հաւասար է.
 և ամենեւին ետ չէին կենար Հռովմայի եպիսկոպո-
 սին հետ վիճելէն, և բոլոր անոր միտքը իրենց ու-
 նեցած գաղափարներէն տարբերելու ըլլար: Եսոր
 մէկ նշանաւոր օրինակը ունինք՝ հերետիկոսներուն
 մկրտութեանը վրայօք Աարթագինէի Ախպրիանոս
 եպիսկոպոսին, ու Հռովմայի Ստեփան եպիսկոպոսին
 մէջ տեղը եղած երևելի վիճաբանութենէն: Թէ որ
 հիմա եպիսկոպոս մը ասանկ վիճելու ըլլայ Հռով-
 մայի Պապին դէմ, ինքը ասպտամբի մը ու հերե-
 տիկոսի մը պէս պիտի սեպուի: Բայց երրորդ դա-
 րուն մէջը դեռ չէր գիտցուած ան փառասիրու-

Թեան իշխանութիւնները՝ որ հիմա Հռովմայի Պապը իրեն կը պահանջէ :

Չորրորդ դարուն մէջը Կոստանդնուպօլիս՝ մեծն Կոստանդիանոսին ձեռքը անցնելով, ու անոր աթոռանիստ քաղաքը ըլլալով, Կոստանդնուպօլսոյ եպիսկոպոսը՝ առջի զրուցուած միւս երեքին հետ հաւասարեցաւ, ու անկէ ետեւ ան չորս եպիսկոպոսները՝ Հռովմայի, Եւստիոքի, Եղէքսանդրիայի, ու Կոստանդնուպօլսոյ, Պատրիարքներ ըսուեցան. և ամենեին չէր պահանջուէր և չէր կարծուէր, որ մէկը՝ միւսներուն վրայ իշխանութիւն մը ունէր : Ես դարին մէջը՝ Աիկիոյ ժողովը եղաւ, որ եկեղեցիին ամէնէն երեւելի ժողովներուն մէկը կը սեպուի : Սեղբեստրոս Հռովմայի եպիսկոպոսը աս ժողովին մէջը չէր, ու չերևար ալ որ անոր հետ մէկ գործ մը ունէր. միայն թէ՛ երբոր Կոստանդիանոս ժողովին կոնդակները ինքը կնքած անոր խրկեց, Սեղբեստրոս երկու հարիւր վաթսուներօթը եպիսկոպոսով մէկ ժողով մը ըրաւ Հռովմայի մէջ, որոնք ան կոնդակներուն հաճութիւն տալու պատրաստ ըլլալնին ցուցուցին : Եսոր պէս ժողով մըն ալ Արանատա եղաւ՝ Սպանիայի մէջ, որ Աիկիոյ ժողովին ըրածներուն բոլորին ալ հաւնեցան : Կոստանդիանոս ինքն էր Աիկիոյ ժողովին իշխողը, և ինքը միայն ան կոնդակները ու անոնց վճիռները կնքեր հաստատեր էր. և իր արքայական նամակը բոլոր եկեղեցիներուն կը խրկէր՝ նազանդութիւն պատուիրելով ան ժողովին կոնդակներուն :

Եսոնց բոլորէն յայտնի կ'երևայ, թէ ան ժամա-

նակը Հռովմայի եպիսկոսը՝ կաթողիկէ եկեղեցիին վրայ ընդհանուր ու գերագոյն իշխանութիւն մը ունենալու ձեռք զարկած չէր: Թէ որ հիմա մէկ Քրիստոնեայ թագաւոր մը՝ ասոր պէս բան մը ընելու ըլլար, իսկոյն անոր վրայ վատ անուաններ պիտի դնէին՝ ան մայր եկեղեցի ըսուած եկեղեցիէն ապստամբ, ու Հռովմայի Պապին առանձնաշնորհութիւնները յափշտակող մէկը սեպելով զինքը: Բան մ'ալ կայ՝ Աիկիոյ ժողովին վերաբերեալ՝ որ արժան է մեզի նկատելու. այսինքն՝ ան ժողովին վճռած վեցերորդ կանոնը, Հռովմայի՝ Եղէքսանդրիայի ու Ընտիրի եպիսկոպոսները իրարու հետ հաւասար կ'ընէ ամէն կերպով, ու ամէն մէկուն մի և նոյն գերազանցութիւնը կու տայ իրենց տակը եղող եպիսկոպոսներուն վրայ իշխելու համար: Ես բանը որ և իցէ արթուն միտքի մը կրնայ ցուցնել թէ՛ ան ժամանակը ընդհանուր եպիսկոպոս չկար, և հետևապէս Հռովմայի եպիսկոսը ընդհանուր եպիսկոպոս չէր, ինչպէս որ հիմա ինքը կը պահանջէ ըլլալ:

Ընտանը՝ Աիկիոյ ժողովը ճշմարիտ կաթողիկէ կամ ընդհանրական եկեղեցիին ժողովը եղաւ, ու անոր կոնդակները ասանկ գրուեցան, ու պապականները իրենց մէջը ասանկ ըլլալուն վրայ ամենևին վէճ մը չըրին. հապա ան ժամանակէն մինչև հիմա ասանկ կ'ընդունեն ու կը խոստովանին:

Յամի Տեառն 451 Քաղկեդոնի ժողովը՝ իր 28երորդ կանոնովը վճռեց, որ Աոստանդնուպօլսոյ եպիսկոպոսը ան Հռովմայի եպիսկոպոսին պատուոյն

և առանձնաշնորհութեանցը հետ պէտք է հաւա-
 սար ըլլալ, ու առ ժամանակէն՝ ան երկու եպիս-
 կոպոսներուն մէջը սաստիկ մէկ հակառակութիւն
 մը սկսեց մեծութեան վրայով: Աերջապէս Առս-
 տանդնուպօլսոյ եպիսկոպոսը՝ ընդհանուր եպիսկո-
 պոսութեան անունը ընդունեց, ու վեցերորդ դա-
 րուն մէջը արևելեան եպիսկոպոսներուն ժողովը՝ ար-
 քային հետ մէկտեղ առ անունը իրեն շնորհեցին:
 Ես բանիս վրայ մեծն Գրիգորիոս՝ որ նոյն ատենը
 Հռովմայի եպիսկոսն էր, շատ բարկացաւ. ինչու
 որ կը խորհէր թէ՛ աստիճանով ինքը Առստանդնու-
 պօլսոյ եպիսկոպոսին հետ ըստ ամենայնի հաւասար
 էր. ու անանկ սեպեց որ՝ առ ընդհանուր եպիսկո-
 սութեան անունը, ընդդէմ Գրիստոնէութեան, և
 ամբարշտական անուն մըն է: Ընոր համար ինքը
 կայսրին ու կայսրուհին դրեց առ բանիս անարժան
 ըլլալուն վրայ. նաև Առստանդնուպօլսոյ եպիսկո-
 պոսին ալ դրեց որ՝ ան ընդհանուր եպիսկոպո-
 սութեան հպարտ՝ ամբարտաւան՝ ամբարշտական
 ու ընդդէմ Գրիստոնէութեան անունը ընդունե-
 լէն ետ կենայ. «Իսկ որուն կը նմանիս»՝ դրեց
 Գրիգորիոս ան եպիսկոպոսին, «ան ամբարտաւան
 անունը ընդունելովդ. որուն, բայց միայն անոր՝
 (Սատանային) որ ամբարտաւանութեամբ հպար-
 տացաւ ինքըզինքը իր հաւասար հրեշտակներուն
 անթիւ գունդերուն վրայ բարձրացրնելու, որ ինքը
 ամենևին մէկու մը չճառայէ, հապա բոլորը իրեն
 ծառայեն»: Աւ ետքը կրկին կ'ըսէ, «Թէ որ ա-
 ռաքեալներէն մէկը ընդհանուր չկանչուեցաւ, վեր-

Չին օրը ի՞նչ պատասխան պիտի տաս Քրիստոսի՞
ան ընդհանուր եկեղեցիին գլխուն , դուն՝ որ ան
անունը ամբարտաւանութեամբ անձիդ դրաւելով
կը ջանաս անոր անդամները քեզի նազանդեցը-
նելու” :

Քրիզոստոմին բուն իր նամակներուն քաղուած-
ներէն պիտի տեսնուի , որ հիմակուան Պապերուն
պահանջածը՝ որ է եկեղեցիին գլուխ ըլլալ՝ իր վրան
ընդունելուն տեղը , ինքը զօրաւոր ածականներ
գործածելով՝ Քրիստոսէն ՚ի զատ ընդհանուր ե-
պիսկոպոս մը , կամ եկեղեցիի գլուխ մը ըլլալուն
կարծիքը բոլորովին դատապարտեց :

Վերջը Քրիզոստոս աս բանին վրայ յատուկ նա-
մակներ գրեց արեւելեան մէկ քանի երեւելի եպիս-
կոպոսներուն , ու Եղէքսանդրիայի եպիսկոպոսն ալ
պատասխանիին մէջը Քրիզոստոսը ընդհանուր ե-
պիսկոպոս կոչեց , որ նոյն անունը ինքը մեծ սրբա-
մտութեամբ արհամարհեր էր : «Թէ որ» ըսաւ
«դուք ինձի վայելուչէն աւելի անուն տալու ըլ-
լաք , դուք ձեզ զրկած կ'ըլլաք անկից՝ ինչ որ ձեզի
արժանի է : Վուզեմ որ ես իմ վարքովս որոշուիմ ,
ու ոչ թէ անուններով : Մէկ բան մը իմ պա-
տիւս չկրնար աւելցընել , որով իմ եղբայրներուս
անպատուութիւնը կ'աւելնայ : Իմ պատիւս՝ անոնք
իրենց պատուոյն մէջը պահելու վրայ կը կայանայ .
թէ որ ինձի ընդհանուր Պապ կանչելու ըլլաք , ի-
րաւցընէ անով՝ ձեր Պապ չըլլալը դուք ձենէ խոս-
տովանած կ'ըլլաք : Ենոր համար չըլլայ որ ասանկ
անուններ յիշուի , ու մեր մէջը անգամ լսուի :

Չեր սրբութիւնը կ'ըսէ ձեր նամակին մէջը, թէ ես ձեզի հրամայեր եմ. քաւ լիցի որ ես ձեզի հրամայեմ: Ես գիտեմ դուք ո՛վ էք, ու ես ո՛վ եմ: Կարգով իմ եղբայրս ես, ու վարքով իմ հայրս: Ենոր համար ես ձեզի հրամայեցի, ու կ'աղաչեմ որ ասկէ նտեւ ատ խօսքը անդամ բերանդ չառնես": Եմենեին հիմակուան Պապը՝ մէկ նամակի մը մէջ աս տեսակ գրութիւն մը չէ գործածած իր տակը եղած եպիսկոպոսներէն մէկուն. և ասոր պատճառը՝ կէս օրուան արեին պէս պայծառ է, որ մեծն Բրիգորիոս՝ ամենեին ան զօրութիւնը չպահանջեց, որ պապականները կ'ըսեն թէ՛ բոլոր Հռոմովմայի պապերը ունին, ու Պետիոսի օրերէն հետէ ունէին:

Ես ընդհանուր եպիսկոպոսութեան անունը, որ Բրիգորիոս՝ իբր մէկ սնտի՝ ամբարտաւան՝ անիրաւ՝ ու ընդդէմ Բրիստոնէութեան՝ ու սատանայական բանի մը պէս սեպած էր, ինքը մեռնելէն իրեք տարի ետեւ Աննիփակիոս Պը որ Հռոմովմայի եպիսկոպոսն էր՝ պահանջեց ու Փովկաս կայսրը անոր շնորհեց՝ ինչպէս որ առաջ ըսինք. ու ան օրէն մինչեւ աս օրս՝ բոլոր Պապերը պահանջեցին ու կրեցին:

Ես անկ՝ մենք պատմութենէն կը տեսնանք, թէ ինչպէս եկեղեցիին առջի դարերուն մէջը՝ Հռոմովմայի եպիսկոպոսը մեծութիւն մը չունէր իր եղբայրներուն վրայ: Ես մասին վրայ ո՛չ ինքը պահանջեց, և ո՛չ ուրիշները իրեն տուին մէկ ընտրութիւն մը. ու նաև վեցերորդ դարին մէջը մեծն Բրիգորիոս՝ աս ընդհանուր եպիսկոպոսութեան ա-

նուներ արհամարհեց, թէպէտ վերջը իսկոյն իր յա-
ջորդին շնորհուեցաւ : Ուրեմն յայտնի թող հաս-
կըցուի՝ իբրև պատմութեամբ հաստատուած, թէ
Վոնիփակիոս Քր վեցերորդ դարին մէջը, Հռ-
ոմովմայի եպիսկոպոսներուն առաջինն էր, որ ընդ-
հանուր եպիսկոպոսութիւնը պահանջեց : Թէ որ
ասանկ է՝ սուրբ Պետրոսէն մնացած յաջորդու-
թիւնը, ու անոր վրայ դրուած բարձր պահանջ-
մունքները ո՞ւր մնացին :

Ես ներկայ դարիս, ու անցեալ շատ դարերուն
մէջը, պապականները գոռողաբար ու անիրաւու-
թեամբ զրուցեցին որ՝ Հռոմովմայի եկեղեցիէն դուրս
փրկութիւն չկայ : Հայերը՝ Յոյները ու բոլոր ու-
րիշները՝ որոնք Հռոմովմայի իշխանութեանը նազան-
դութիւն չեն ցուցրներ, ամէնն ալ հասարակաց
կործանման մը ձգուած են : Սակայն աս նշովելու
ընդհանուր զօրութիւնը՝ ինքը ուրկից առած է :
Եռաքեալներուն ժամանակը՝ Հռոմովմայի մէջ աս
տեսակը զօրութիւն կար, ու անատենը փրկութեան
համար աս տեսակը օրէնք մը հաստատուած էր :

Երբոր պապական քարոզիչները՝ օտարներուն քա-
րոզութիւն ընելու կ'ելլան, իրենց խօսքին առաջին
ու վերջին բնաբանը աս կ'ընեն • այսինքն՝ կ'ըսեն
թէ «Դուք պէտք է որ Հռոմովմայի եկեղեցիին ծո-
ցին մէջը գտնուիք • թէ որ Հռոմովմայի Պապին նա-
զանդութիւն չընէք, յաւիտենական կորուստը ձեր
անխորշելի վիճակը պիտի ըլլայ» : Սակայն Եւե-
տարանին խօսքերը ասանկ էին, երբոր առաքեալները
ու առջի քարոզիչները աւետարանեցին : Թէ որ

Արուսաղեմի՝ Մատիոքի՝ ու Վամասկոսի հիմակուան
 բնակիչները՝ իրենց փրկութիւն գտնալու համար
 Հռովմայի եկեղեցիին անդամները ըլլալուն, առ-
 ջի ժամանակին ալ աս բանը հարկաւոր պիտի ըլ-
 լար: Աւ զարմանալի բան մը չէ՞ որ՝ առաքեալները
 ու աւետարանիչները՝ որոնք Հրէաստանի մէջ քա-
 ղողեցին, ամենեին մէկ բան մը չզրուցեցին՝ փրկու-
 թեան վերաբերեալ աս հարկաւոր պահանջմանը
 համար: Մնոնք երբոր փրկութեան կերպը կը քա-
 ղողէին մարդոց՝ ամենեին բառ մը չելաւ բերան-
 նուն Հռովմայի Պապին, կամ եպիսկոպոսին նա-
 զանդութիւն ցուցնելու վրայով: Մն նախկին դա-
 րին մէջը՝ երբոր եկեղեցին իր սրբութեանը մէջն էր,
 ու առաքեալները և քարոզիչները փրկութեան ու-
 ղիղ ճամբուն մէջը կ'առաջնորդէին մարդոց, ան
 ատենը՝ միայն առ Մստուած զղջում, ու մեր Տէր
 Յիսուս Քրիստոսի վրայ հաւատք ունենալ էր՝
 բոլոր ամէն մէկէն խնդրուածը՝ փրկուելու համար:
 Մէկու մը չսորվեցուցին թէ՛ փրկութիւն գտնալու
 համար Հռովմայի եպիսկոպոսին պէտք է նազան-
 դիլ, թէպէտ և նոյն ժամանակը՝ պապականներուն
 խօսքին նայելով՝ ինքը Պետրոս էր Հռովմայի ե-
 պիսկոպոսը: Առաքեալներուն աս բանին վրայ ու-
 նեցած լռութիւնը՝ մեկնելու միայն մէկ ճամբայ մը
 կայ. և ան ճամբան աս պարզ ճշմարտութիւնն է՝
 թէ ան ատենը Հռովմայի պապական իշխանութիւ-
 նը չկար: Առաքեալները ու անոնց հետեողները
 կը խորհէին թէ՛ հաւատքով Տէր Յիսուսը ընդու-
 նելը, ու անիկայ եկեղեցիին մեծ գլուխը սեպելով

անոր հազանդութիւն ընելը՝ միայն բաւական էր .
 և բոլորովին գոհ էին երկինքը մտնալու համար՝
 Քրիստոսի իրենց տուած հրամանագիրին՝ հաւա-
 տալու և ապաշխարելու պայմանով , առանց Հը-
 ուովմայի եպիսկոպոսին , կամ աշխարհիս վրայ հո-
 գեւոր կամ ժամանակաւոր ուրիշ մէկ իշխանու-
 թեան մը երթալու՝ վերի աշխարհքին համար հրա-
 մագիր մը խնդրելու : Աս ալ ասանկ պիտի խոր-
 հիմ , և ասով գոհ պիտի ըլլամ . ու բոլոր ուրիշ-
 ներն ալ ջերմեռանդութեամբ պիտի յորդորեմ
 նոյնը ընելու : Աս բանին համար Առաքեալներուն
 տուած խրատներուն հետեցէք , ու անկէ ետե-
 ՚ի թիւրն չէք կրնար մոլորիլ : Հաւատոյ ու ապաշ-
 խարութեան ան պարզ պայմանովը գոհ եղիք , ու
 ինքը Քրիստոս վկայ է որ պիտի փրկուիք . «Աս-
 տուած է որ կ'արդարացընէ , ո՛վ է ան որ կը դա-
 տապարտէ" :

Աս ճառին առջի մասին մէջը յայտնի գիտցուե-
 ցաւ , որ Հըուովմայի Պապին եկեղեցիին գլուխ՝ ու
 ընդհանուր եպիսկոպոս ըլլալը բոլորովին անհիմն է :
 Անոր համար ասկէ կը հետեւի որ նոյն խօսքն ալ
 անհիմն է՝ թէ Հըուովմայի եկեղեցիէն դուրս փրկու-
 թիւն չկայ : Անոր համար ամենեին մէկը թող
 չվախնայ ան Հըուովմայի Պապին սուտ սպառնալիք-
 ներէն ու անէծքներէն : Հայերը ճիշտ Հըուովմա-
 յեցւոց պէս ընդհանրական եկեղեցիին մէկ մասն
 են : Աս գիտեմ որ պապականները Հայերուն
 հերձուածող կը կանչեն , սակայն շատ անիրաւ-
 խօսք է ասիկայ , մանաւանդ երբոր պապադաւան

Հայերը զուրցելու ըլլան : Պապադաւան Հայերն
են հերձուածողները : Իրենք իրենց մայր եկեղե-
ցիէն զատուեցան ու Հռովմայի եկեղեցիին յարե-
ցան : Իսկն հայոց եկեղեցին ամենեւին Հռովմայի
իշխանութեան տակը մտած չէ : Հայոց եկեղեցին
իր սկիզբէն Հռովմայի եկեղեցիին պէս մէկ առա-
քելական եկեղեցի մըն է . և թէպէտ կաթողիկոս-
ներուն մէկ քանին ժամանակ մը նազանդութիւն
ցուցուցին Հռովմայի , բայց բուն ան բանը հեր-
ձուածողութիւն էր՝ որ քիչ ատենին մէջ շիտկուե-
ցաւ . ժողովուրդին մեծ մասը միշտ ազատ մնաց
Հռովմայի Պապէն : Հռովմայի Ապիսկոպոսը իր
բարձր իշխանութիւնը պահանջելէն շատ ժամանակ
առաջ՝ Հայոց եկեղեցին հաստատուած էր , ու Սուրբ
Վիրքերու կամ բանականութեան մէջ պատճառ մը
չկայ , որ Հայ մը կամ որեւիցէ ազգի քրիստոնեայ
մը համոզէ որ ինքը Պապին նազանդի : Պապը
կրնայ մեզի սպառնալ , բայց չկրնար մնասել : Կրնայ
մեզի դէմ իր անէճքներուն սպառնալիքները հա-
նել , սակայն անոնցմով մեր գլխու մազին մէկն ալ
չպիտի մնասուի : Մեզ յաւիտենական կորստեան
կրնայ վճռել , սակայն ինքն ալ մեզի պէս ողորմելի
ու մահկանացու մէկն է , ու մեզի պէս Քրիստոսի
ատեանին՝ համար ունի տալու : Մեզի պէս ինքը
քիչ ժամանակէն պիտի մեռնի , ու հանդերձեալ
աշխարքին մէջը ամենեւին իշխանութիւն չունի : Ու-
րեմն անոնցմէ չվախնանք՝ որոնք մարմինը կը մեռ-
ցնեն , և անկէ ետեւ ուրիշ բան չեն կրնար ընել .
հապա աւելի անկէ վախնանք՝ որ կարողութիւն ու-

նի մարմինը ու հոգին մեկտեղ դժոխքին մէջը մեռ-
ցրնելու : Իստաստանին մէջը մեզի չպիտի հար-
ցուի թէ՛ արդեօք Հռովմայի Պապին Հնազանդե-
ցա՞նք , հապա պիտի հարցուի թէ՛ արդեօք Քրիս-
տոսի Հնազանդութիւն ըրի՞նք : Են է մեր գլուխը ,
անոր պատասխան ունինք տալու , ու մեր ապա-
ւինութիւնը անով է . ու գիտենք որ եթէ իրեն
վրայ հաւատք ունենալով ապրելու ըլլանք , ամե-
նեին աշխարհի մէկ զօրութիւնը չկրնար մեզ անկէ
զատել :

Հռովմայի եկեղեցիին մէկ նշանաւոր որոշմունքն
ալ աս է՝ որ Սուրբ Գիրքերը հասարակ ժողո-
վուրդներէն կ'արգիլէ . և աս ալ մեծապայծառ
վկայութիւն մըն է իրենց հակառակ : Տէր Յի-
սուս Քրիստոսի բոլոր ըսածները ու ըրածները , ցո-
րեկուան պայծառ լուսին մէջն էր : Ինքը վկայեց
թէ Ես լոյս եմ՝ աշխարհի . ու նաև ըսաւ որ միայն
չարութիւն գործողներն են՝ որ խաւարը լուսէն ա-
ւելի կը սիրեն :

Պապականները՝ միշտ շատ զգուշութիւն կ'ընեն ,
Եստուծոյ գրուած խօսքերը հասարակ ժողովրդոց
ձեռքը չտալու . անոր համար կասկած ունինք թէ
քիչ մը կը վախնան որ՝ գուցէ բոլոր անոնց բարձր
պահանջումները Եստուածաշունչին մէջը գրուած
չեն գտնուիր , և հետեապէս նեղութիւն չքաշե-
լու համար՝ Եստուածաշունչին համար կ'ըսեն թէ ,
«Մի՛ դպչեք , մի՛ ճաշակէք , ձեռք մի՛ առնէք » :
Եւ իրաւցրնէ ասանկ վախերու համար աղէկ պատ-
ճառ ունենալնին՝ առջի երեսներէն յայտնի է , ուր

որ ցուցուեցաւ թէ Աստուածաշունչը ու Պապը ամենեին իրարու չեն համաձայնիր :

Սակայն Հռովմայի եկեղեցին Աստուծոյ խօսքը հասարակ ժողովուրդներէն կ'արգիլէ : Ես անոր անիրաւութիւն մը ընել չեմ ուզեր . ես ամենեին անոր վրայօք որեւիցէ կերպով սուտ վկայութիւն մը ընել չեմ ուզեր : Աւստի թող կու տամ իրեն որ աս հարցմունքին վրայով ինքը խօսի : Տասնև վեցերորդ դարին մէջը Տրիտենդեան պապական ժողովը եղաւ : Հռովմայի Պապը անձամբ հոն չէր , սակայն իր փոխանորդները հոն էին . ու աղէկ կ'իմացուի թէ ինքը իր ուզածը վճռեց հոն : 'Աոյն ժողովին կոնդակները իրմէն կնքուեցան , և ուրիշ ժողովով մը չփոխուեցան : Են կոնդակներուն մէջէն աս հետեւեալ գրուածքը ունինք : « Արովհետեւ յայտնի է փորձով՝ որ եթէ Սուրբ Գիրքերը թող տրուին ամէն տեղ կարգացուելու առանց խտրութեան ռամկական լեզուով , աղէկութենէն աւելի անկէ մնաս պիտի ծագի մարդկանց յանդգնութենէն . անոր համար աս բանը եպիսկոպոսին կամ հոգևոր դատաւորին թող յանձնուի , որ ան թէմի գտնուող քահանային կամ խոստովանահօրը խորհուրդովը՝ իշխանութիւն ունենան պապական հեղինակներէ թարգմանուած Աստուածաշունչը ռամկական լեզուաւ կարգալու տալ ան մարդոցը՝ որ իրենք կը կարծեն թէ ասանկ կարգալով չէ թէ կորուստ հապա աճու՛մ պիտի ստանան հաւատքի և Աստուածպաշտութեան : Ես թոյլտուութեանը թող անոնք հրամանագիր ունենան , և ո՛վ որ ա-

ուանց հրամանագրի համարձակելու ըլլայ ասանկ
 Աստուածաշունչներ կարգալու կամ ունենալու, ան
 իր մեղքերուն թողութիւն չպիտի գտնայ մինչև որ
 անոնք եպիսկոպոսին չդարձնեն” : Աս ան կոնդակին
 մէկ թարգմանութիւնը տուի • թէ որ հարկաւորէր,
 կրնայի անոր բուն Վատիներենն ալ տալ, որ առջիս
 բաց դրած է : Ահա կը տեսնուի թէ՛ աս կանոնը
 ազդու կերպով մը ժողովուրդը կ’արգիլէ Աստու-
 ծոյ խօսքը կարգալէն : Ղշմարիտ է թէ աս կոն-
 դակը ազատութիւն կու տայ Սուրբ Գիրքը կար-
 դալու ամէն անոնց՝ որոնք կրնան թոյլտուութեան
 գիր մը ստանալ : Սակայն աս ալ ոչինչ բան մըն
 է, ինչու որ ամէն բանէն ետքը՝ կրկին բողոքովին
 եկեղեցականներուն կամքին յանձնուած է ասանկ
 հրաման տալը • և անիկայ ձեռք ձգելուն ճամբուն
 մէջը անանկ դժուարութիւններ կան, որ գրեթէ
 բողոքովին անհնարին կ’ըլլայ : Իրաւցրնէ քիչ մար-
 դիկ կը համարձակին խնդրել, ու աւելի քիչերը
 պիտի ստանան ան հարկաւոր թոյլտուութիւնը
 ձեռք ձգել : Սակայն որեւիցէ ժողով մը կամ Պապ
 մը ինչ իրաւունք ունի հրամայելու՝ թէ ինչ կեր-
 պով, կամ որ մարդը պէտք է Աստուածաշունչը
 կարդալ : Աստուածաշունչը՝ Աստուծոյ խօսքն է,
 որ մարդոց յանձնուած է : Անոր մէջը ամենա-
 հարկաւոր բաներու վրայով ամէն կենդանի մարդու
 Աստուած կը խօսի, և Հռովմայի Պապը մէկ քա-
 նիններուն թոյլտուութիւն կու տայ Աստուծոյ լսե-
 լու, որոնք իր եկեղեցականները յարմար դատած են :
 Այսինքն, ինքը թոյլտուութիւն կ’ընէ Աստուծոյ՝

որ իր արարածներէն մէկ քանիին խօսի, և մնացածներուն համար ինքը վճռած է որ՝ Աստուած ամենեւին չպիտի խօսի անոնց : Բանին ճշմարտութիւնը ան է որ զրուցեցինք • բայց գրեթէ անանկ չափազանց ամբարշտութիւն մըն է որ՝ աս տեղս զրուելու արժանաւոր չէ : Ո՛վ է ան որ ասանկ կը համարձակի երկինքի Աստուծոյն հրամայել, ու անոր զրուցել թէ ինքը որո՞ւ պէտք է խօսիլ, ու որու չխօսիլ : Սակայն ըսուեցաւ՝ թէ փորձով ստուգուած է որ եթէ Սուրբ Գիրքերը թող տրուի ամէն տեղ առանց խտրութեան կարգացուելու, աղէկութենէն աւելի գէշութիւն պիտի ծագի անկէ : Աս ըսել է, թէ Պապը ու Տրիտենդեան ժողովը ստուգած են՝ որ Աստուած աշխարհքին մէջը մէկ գիրք մը հրատարակեց որ յատկապէս իր արարածներուն աղէկութեանը համար է, սակայն նոյն գիրքը փորձով գտնուեր է՝ որ եթէ ընդհանրապէս կարգացուելու ըլլայ, աղէկութենէն աւելի գէշութիւն կը հասցընէ եղեր : Անանկ մարդիկներ կան որ ինքրզինքնին Աստուծմէ աւելի իմաստունն կ'ընեն, սակայն անոնց իմաստութիւնը ոչինչ պիտի ըլլայ :

Թէ որ կ'ուզէ մէկը Տրիտենդեան հայրերուն աս այլանդակ զրուցուածքին միտքը իմանալ, ես իրեն կրնամ զրուցել : Հասարակ ժողովուրդին ընդհանրապէս ռամկական լեզուով Սուրբ Գիրքերը կարդալը՝ իրենց փորձովը գտնուեր է որ Պապական եկեղեցիին շատ մնաս կու տայ : Աս բանը միշտ ասանկ եղած է : Թող մէկ մարդ մը Աս-

տուածաշունչը մտադրութեամբ կարգայ, ու շուտով իր աչուքները պիտի բացուի, ու պիտի տեսնայ թէ ինչպէս անհիմն ու սուտ են ան Հռովմայի եկեղեցիին պահանջումները. ու ան եկեղեցին որչափ հեռացած է ճշմարտութենէ: Իրաւքնէ շատ փաստակար է Հռովմայի շահուն երբոր ժողովուրդը ընդհանրաբար Սուրբ Գիրքերը կարգայ ու հասկընալու ըլլայ. անոր համար կ'արգիլեն:

Արսնն թէ՛ Սուրբ Գիրքերը գլխաւորաբար եկեղեցիին կարգաւորներուն ու վարդապետներուն համար սահմանուած են, ու անոնք միայն պիտի կարդան ու ժողովուրդին պատմեն: Սակայն ասկէ աւելի յայտնի բան մը չկայ որ՝ Ըստուած Սուրբ Գիրքերը ժողովուրդոց գործածութեանը համար սահմանած է: Մեր Փրկիչին զուցածները ընդհանրապէս պարզ լեզուով խօսուած էին չորս կողմի եղող հասարակ մարդոցը. ու հիմա նոյն խօսքերը պահելու համար միայն դրուելով՝ իրենց նիւթը անանկ փոխուեր է, որ չյարմարի ան նոյն տեսակը մարդոց՝ որոնց առաջ խօսուեցաւ: Ըն ժամանակը հասարակ ժողովուրդոց բոլորովին անվտանգ էր և հիմա բոլորովին վտանգաւոր է:

Սոր կտակարանի թուղթերը չէ թէ եպիսկոպոսներուն ու եկեղեցականներուն գրուեր էին, (բաց ՚ի Տիմոթէոսի ու Տիտոսի գրուած թուղթերէն) հապա ընդհանուր ժողովուրդոց: Ընոնք անշուշտ հասարակութեան գործածութեանը համար ու ռամկական ձևով գրուեր էին: Թէ որ մէկի մը նեղութիւն չէ, առաքելական նամակներուն ա-

մէն մէկին գլուխները թող նայի, ու պիտի տեսնայ թէ վերը յիշուած երկուքէն ի՞նչն անոնց մէկն ալ եկեղեցականի գրուած չէ, հասլա բոլոր սուրբերուն ու Աստուծոյ ծառաներուն • ու Պետրոս իրենները օտարականներու կը գրէ՝ որոնք Ասիայի հինգ դաւառներուն մէջը ցրուած էին: Յովհաննէս առաքեալը կ'ըսէ • «Ար գրեմ ձեզի՝ հայրեր, . . . կը գրեմ ձեզի՝ երիտասարդներ, . . . գրեցի ձեզի տղաքներ» • (տ՝ Յովհ. ք. 13, 14.) որ կը ցուցնէ թէ ինքը բոլոր աստիճան մարդոց գրած է, ու նաև իր զրուցածները յայտնի բոլորին ունակութեանը յարմար էր, երիտասարդներուն ու պզտի տղոց անգամ: Անոր համար չկրնար ասկէ աւելի յայտնի բան մը ըլլալ, թէ ան նամակները սկիզբէն հասարակութեան գործածութեանը համար գրուած էին: Թէ որ ան ժամանակը անոնք հասարակ ժողովրդոց ձեռքը յանցնուիլը անվտանգ էր, ինչո՞ւ համար հիմա ալ միօրինակ անվտանգ չէ: Թէ որ զուրցուելու ըլլայ թէ՛ ան ժամանակը կենդանի թարգմաններ կային որ Քրիստոսի զրուցածներուն ու առաքելոց թուղթերուն միտքը կը բացատրէին, ես կը պատասխանեմ թէ՛ բուն ան գրուած խօսքերը որ առաքելներուն ձեռքը ձգուեցաւ, Քրիստոսի ու իր Հոգւով Արքով ներշնչեալ ծառաներուն ըրած իսկ բացատրութիւնն է փրկութեան ճամբուն վրայով՝ ընդհանուր ժողովրդոց խօսուած ու անոնց ընդունակութեանը յարմարցուած: Արքոր Քրիստոս իր չորս կողմի եղող բազմութեանը փրկութեան ճամբան կը ցուցնէր, ինքը անանկ մութ

ու անհասկերնալի բառերով չէր խօսէր՝ որ մէկը հարկաւոր ըլլար իր ետեւէն երթալու և իր միտքը ժողովուրդին թարգմանելու : Աւ երբոր առաքելայնէրը իրենց թուղթերը ընդհանուր հաւատացեալներուն գրեցին , չըսին որ անոնք բացատրուին , հապա միայն եկեղեցիներուն մէջը կարդացուին . (Կ թ Կ . Ե . 27 .) ցուցնելով որ իրենք վստահ էին թէ Քրիստոսի աւետարանին համար ըրած իրենց բացատրութիւնը՝ մաքուր և պարզ լեզուով եղած էր , որ աղէկ հասկերնան անոնք՝ որոնց որ գրուած էր :

Չըսուիր թէ հիմա Աստուծոյ խօսքը հասկերնալուն մէջը դժուարութիւններ չկայ , որոնք որ առաքելոց օրերը չկային : Լեզուին՝ եղանակներուն՝ ու սովորութիւններուն մէջի տարբերութիւնը՝ Սուրբ Գիրքերուն զանազան տեղերը մեզի մոլթ կը ցուցնեն , որոնք անշուշտ անոնց յայտնի էին՝ որոնց որ գրուեր էին : Սակայն փրկութեան վերաբերեալ ամէն մէկ բան յայտնի է : Աւ թէ որ մէկ մարդ մը կամ թէ մարդոց ժողով մը զրուցելու ըլլայ թէ իրենք Աստուծոյ կողմանէ իշխանութիւն առած Աստուածաշունչին թարգմաններն են մեզի համար , կ'աղաչենք անոնց որ իրենց ասանկ մէկ կարգ մը ունենալուն վկայականները մեզի ցուցունեն , ու մենք անոնց կը հաւատանք : Ապա թէ ոչ մենք մեզի կը քննենք Սուրբ Գիրքերը , համարձակութիւն ունենալով ան խոստումէն՝ որ Յոհ . Կ . 5 համարին մէջը գրուած է . « թէ որ ձեզմէ մէկը իմաստութենէ պակասած ըլլայ , թող

խնդրէ Մատուծմէ՝ որ ամէնուն առատապէս կուտայ՝ ու չնախատէր, և անոր պիտի տրուի” : Աւելի կ’ընտրենք լուսոյ ու օգնականութեան համար Մատուծոյ նայելու իր խօսքերը աղէկ հասկընալու համար, քան թէ ուրիշ մէկու մը՝ իբրև մէկ անսխալ թարգմանի մը :

Շիտակը՝ ամենևին մէկ եկեղեցի մը վախնալու է Մատուծոյ խօսքը ընդհանուր հասարակութեան մէջը հրատարակելէն, հապա ան միայն թող վախնայ որ ժողովուրդը խաբելով կ’ապրի, ու ինքրդինքը կը մեծցընէ : Մատուածաշունչը բոլոր իր զօրութիւններովը մաքուր ու սուրբ է, սակայն խաբէութիւնը կը յանդիմանէ, կեղծաւորութիւնը կը յայտնէ, ու մթութեան ամպերը կը փարատէ :

Մատուծոյ անհուն իմաստութեան մէկ գործնէր որ ան Իրուած Խօսքը մեզի տրուեցաւ : Մատուած մարդկային սրտին խաբէութիւնը ու խորին գէշութիւնը աղէկ գիտէր : Ինքը ճշմարիտ եղած պատմութիւնները բերնէ բերան անցնելով՝ որչափ դիւրութեամբ փոխուելը, ու նաև մարդկանց յաջորդական ազգին մէջի գտնուող աւանդութեանց անստուգութիւնը աղէկ գիտնալովը, չէր կրնար բուն իր յաւիտենական ճշմարտութիւնը ասանկ փոփոխութեան վտանգի մէջ ձգել : Ինքը՝ ամէն մարդուն աչքին առջևը եղող, միշտ ապրող, ու ամէն մարդու մօտ գտնուող, հաստատուն ու անփոփոխելի կանոնի մը հարկաւորութիւնը աղէկ գիտէր, անոր համար իր Սուրբ Իրքերը մեզի տուաւ՝ իբրև ասանկ կանոն մը : ‘Նաև յատուկ մէկ իմաստու-

Թիւն էր որ անհկայ՝ այսինքն իր Սուրբ Գիրքը՝
 հասարակաց գործածութեանը յարմարեց, ու ոչ
 թէ մութ ու գաղտնի զրուցուածներով կղպած պա-
 հեց՝ որ միայն գիտնականները կարող ըլլային հաս-
 կրնալու • քանզի ասանկ ռամկական ձևով գրուած՝
 անհկայ միշտ արգելք մը պիտի ըլլայ խաբերայ ու
 փառասէր մարդոց : Հիմա թէ որ մէկ մարդ մը
 մեզի գալու ըլլայ, և ուզէ որ ճշմարտութիւնը
 մեզի ճանչցնէ, միայն մեզի հարկ է որ անոր զրու-
 ցածները Սուրբ Գրքին հետ բազդատենք : Մեր
 մի միայն ապահով կանոնը ան Սուրբ Գիրքն է,
 ու անհկայ Եստուած ամէն մարդուն գործածու-
 թեանը համար տուած է, որ անով բոլոր վար-
 դապետութիւնները գտնանք՝ թէ արդեօք Ես-
 տուծմէ՞նն : Ենոր համար մենք ազատ ենք ամէն
 մարդուն քարոզութիւնը Եստուծոյ Սուրբ Գրքին
 հետ քննելու : Մէկ հոգևով Սրբով ներշնչեալ
 մատենագիր մը Բերիացիք կը գովէր, (Գործ • ԺԷ •
 11,) ինչու որ միայն ականջով լսածներնին չէին
 ընդունէր • Պօղոսին ու Շիղային զրուցածները ան-
 դամ • հապա ամէն օր Սուրբ Գիրքերը կը քննէին
 գիտնալու թէ անոնց ըսածը անա՞նկ է :

Իսրայէլացիներուն հրամայուեցաւ որ մէկ մար-
 դու մը մտիկ չընեն, որ Եստուծմէ արդէն իրենց
 յայտնուած ճշմարտութիւններուն դէմ կը խօսի •
 թէ և իր զրուցածները հաստատելու համար հրաշք-
 ներ ալ ընելու ըլլայ : (Բ Օրին • ԺԳ • 1, 2, 3 :)
 Եսանկ ալ մեր պարտաւորութիւնն է որ ամէն մէկ
 ճշմարտութիւնը Եստուծոյ յայտնութեանը քով

բերենք ու անոր հետ բաղձատենք : Աշխարհի վրայ մէկ իշխան մը չկայ որ իշխանութիւն ունենայ յափրշտակելու հասարակ ժողովրդոցմէ աս իրաւունքը և ազատութիւնը որ ունին իրենց լսած վարդապետութիւնները Սուրբ Գրքին հետ բաղձատելու համար : Իրաւցրնէ՛ թէ որ երկինքէն հրեշտակ մը մեր առջին երևալու ըլլայ , ու ըսէ թէ ինքը Աստուծոյ խօսք բերած է մեզի , ան ատենը անգամ մեզի հարկ է որ անիկայ Սուրբ Գրքին հետ բաղձատենք • ու թէ որ անոր դէմ մէկ բան մը կայ , անիկայ մերժենք : Ինչու որ Պօղոս ըսաւ , «Թէ որ մենք՝ կամ երկինքէն հրեշտակ մը դայ աւետարանէ ձեզի անկէ ուրիշ՝ որ մենք աւետարանեցինք ձեզի , նզովեալ ըլլայ" : (Գաղ . Կ . 8 :)

Պօղոս Տիմոթէոսը կը գովէր Սուրբ Գիրքերը իր մանկութենէն հետէ սորվելու համար , «Պրոնք՝ կ'ըսէ առաքեալը , «կրնան իմաստուն ընել քեզ փրկուելու՝ Քրիստոս Յիսուսի վրայ եղած հաւատքովը" : Ու նաև կ'ըսէ • «Ի՞նչ որ Գիրքը Աստուծոյ շունչն է • և օգտակար է սորվեցրնելու , յանդիմանելու , շիտկելու , ու արդարութեան խրատելու համար • որ Աստուծոյ մարդը կատարեալ ըլլայ՝ ամէն բարի գործքերու պատրաստուած" : (Ի Տիմ . ք . 15—17 :)

Ու թէ որ Տիմոթէոս իր տղայութեան ժամանակը Սուրբ Գիրքերը կըրցաւ սորվել՝ ուրեմն ուրիշներն ալ նոյն տարիքին մէջը կրնան սորվել • ու թէ որ Աստուծաշունչին ճշմարտութիւնները բաւական պարզ են տղոց համար հասկընալու՝ ու

րեմն անոնք ընդհանրաբար բոլոր ժողովուրդոց գործ-
ածութեանը համար ալ պարզ ու պայծառ են :

Պօղոս Եփեսացոց զ. 17 համարին մէջը կ'ըսէ
թէ՝ «Մռէք, հոգիին սուրբ՝ որ Եստուծոյ խօսքն
է» : Եսիկայ բոլոր հաւատացեալներուն զուրցուե-
ցաւ . սակայն աս յորդորանքին ինչպէս կրնայ նա-
զանդուիլ, թէ որ ամէնուն ալ հրաման չկայ Ես-
տուծոյ խօսքը ընդունելու : «Մէն բան փորձե-
ցէք», կ'ըսէ Պօղոս Թեսաղոնիկեցւոց, «բա-
րին ամուր բռնեցէք» : «Սիրելիներ՝ ամէն հոգիի
(վարդապետի) մի հաւատաք . հապա հոգիները
փորձեցէք թէ արդեօք Եստուծմէ են . ինչու որ աշ-
խարհիս վրայ շատ սուտ մարդարէներ ելած են» :
(ԹՅՅԻԿ . զ . 1 :) Սակայն աս բանը մեզի ինչպէս
նարաւոր կրնայ ըլլալ, թէ որ ան հռովմայի քա-
րոզիչներուն ամէն մէկ մեզի զրուցածներուն առանց
փորձելու հաւատալու ըլլանք :

Բոլոր հրէից պարտականութիւնն էր՝ առանց
խտրութեան օրէնքը իրենց տանը մէջը ունենալը,
ու սրտի մտօք անիկայ իրենց զաւկրներուն սորվե-
ցընելը . (ԹՅՅԻԿ . զ . 7, 9 .) ուրեմն որչափ ա-
ւելի հարկաւոր է որ բոլոր Քրիստոնեաները՝ ան
աւետարանին փառաւոր ճշմարտութիւնը կարդան
ու իրենց զաւկրներուն սորվեցընեն :

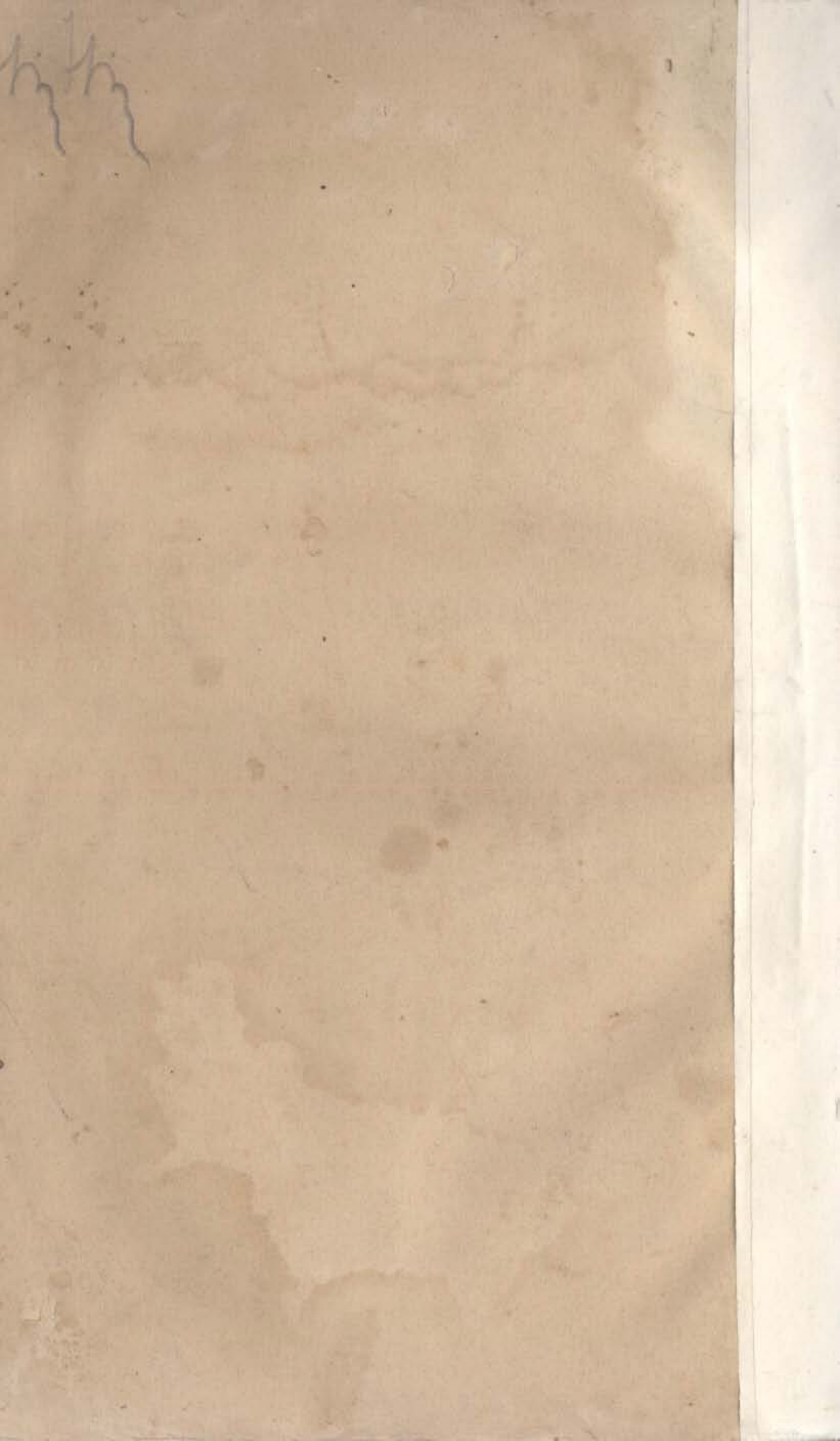
Եսիկից մեծ հատոր մը կրնայ գրուիլ ուրիշ շատ
պատճառներ ցուցընելով՝ ան հռովմայի եկեղե-
ցիին պահանջմունքները չընդունելու համար : Սա-
կայն ինչ որ հիմա զուրցուեցաւ՝ թող բոլոր խո-
հեմ մարդիկ կարդան ու աղէկ խորհին կշռեն, ու

Թէ որ ասոնցմով չեն բաւականանար՝ վճիռ մը թող
չտան, մինչև որ ասոնցմէ զօրաւոր ճշմարտութիւն-
ներ տրուի իրենց :

Ասիկայ գրողը ամենեւին չուզեր որ բոլոր աշ-
խարհի մէջ մէկ մարդու մը կամ մէկ ժողովուրդի
մը մնաս ընէ : Մինչև անգամ Հռովմայի եկե-
ղեցիին համար ուրիշ բաղձանք չունի՝ հապա որ
անոր անդամները իրենց սխալմունքներէն դառնան,
ու աւետարանին ամէն մէկ շնորհքովը զարգարուին :
Հարկ էր աս բաներուն վրայօք խօսիլ, ինչու որ
չատերը տգիտութեամբ անանկ պահանջմունքնե-
րով խաբուած են՝ որոնք բոլորովին սուտ են, ու
անանկ բան չկայ, ու նաև անանկ սպառնալիքնե-
րով վախցուած են՝ որոնք ամենեւին ՚ի գործ չեն
կրնար դրուիլ : Արեմն թող ամէն մարդ առանց
վախի ինքրզինքին համար քննէ, ու Աստուծոյ
Հոգին բոլորը Յիսուսի ճշմարտութիւնը գիտնա-
լու առաջնորդէ :

ՎԵՐԹ

4714

2013

4563